

T.C.

BARTIN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜTÜB-İ SİTTE BAĞLAMINDA SAHÂBE-İ KİRÂM'IN İNSAN
KAZANMA SANATI

FATMA ZEHRA AKKABAK

DANIŞMAN

DOÇ. DR. ERDOĞAN KÖYCÜ

BARTIN-2025

T.C.
BARTIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**KÜTÜB-İ SİTTE BAĞLAMINDA SAHÂBE-İ KİRÂM'IN İNSAN KAZANMA
SANATI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatma Zehra AKKABAK

JÜRİ ÜYELERİ

Danışman : Doç. Dr. Erdoğan KÖYCÜ
Üye : Prof. Dr. Şemsettin KIRIŞ
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Murat MİRZAOĞLU

BARTIN-2025

KABUL VE ONAY

Fatma Zehra AKKABAK tarafından hazırlanan “KÜTÜB-İ SİTTE BAĞLAMINDA SAHÂBE-İ KİRÂM’IN İNSAN KAZANMA SANATI” başlıklı bu çalışma, 11.11.2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Şemsettin KIRIŞ

Üye : Doç. Dr. Erdoğan KÖYCÜ

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Murat MİRZAOĞLU

Bu tezin kabulü Lisansüstü Eğitimi Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun/...../20... tarih ve 20...../.....-..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Zafer CEYLAN

Enstitü Müdürü

BEYANNAME

Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Doç. Dr. Erdoğan KÖYCÜ danışmanlığında hazırlamış olduğum “KÜTÜB-İ SİTTE BAĞLAMINDA SAHÂBE-İ KİRÂM’IN İNSAN KAZANMA SANATI” başlıklı yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

11.11.2025

Fatma Zehra AKKABAK

YAPAY ZEKÂ KULLANIMINA İLİŞKİN BEYAN

☒ Tez yazım sürecinde yapay zekâ tabanlı araçlardan **faydalanmadım**.

☐ Tez yazım sürecinde yapay zekâ tabanlı araçlardan **faydalandım**. Bu kapsamda, yapay zekâ destekli araçların kullanımına ilişkin aşağıdaki hususları beyan ederim:

1. Bu çalışmada, yalnızca bilimsel üretim sürecini desteklemek amacıyla yapay zekâ tabanlı araçlardan yararlanılmış olup; kullanılan araçların işlevi, katkı düzeyi ve sınırları açık biçimde eklerde belirtilmiştir. Bu kapsamda kullanılan yapay zekânın kapsamı hipotez geliştirme, teorik tartışma ve yorumlama gibi üst düzey beceri, deneyim ve uzmanlık gerektiren aşamaları içermemektedir.
2. Yapay zekâ kullanımı, çalışmanın özgünlüğüne, bilimsel etik kurallarına ve ilgili mevzuata aykırı olmayacak biçimde gerçekleştirilmiştir.
3. Usulsüz yapay zekâ kullanımı (örneğin: kaynak göstermeksizin metin üretimi, otomatik içerik üretiminin özgün eser gibi sunulması, yanıltıcı kaynak gösterimi vb.) tarafımdan kesinlikle yapılmamıştır.
4. Çalışmanın hazırlanmasında kullanılan yapay zekâ araçları ve işlevleri ekte sunulan tabloda ayrıntılı olarak belirtilmiş olup bu kullanım danışman öğretim üyesinin bilgisi dahilinde gerçekleştirilmiştir.
5. Yukarıda yer alan beyanımın gerçeğe aykırı olduğunun tespiti hâlinde, yükseköğretim mevzuatı, ilgili etik kurallar ve Bartın Üniversitesi disiplin mevzuatı çerçevesinde hakkımda yaptırım uygulanabileceğini bildiğimi ve bu sonuçları kabul ettiğimi taahhüt ederim.

11.11.2025

Fatma Zehra AKKABAK

ÖN SÖZ

Bizi, Yüce Kitabımız Kur'ân-ı Kerîm'e muhatap kılan Allah'a hamd; hayatı ile Kur'ân-ı Kerîm'i tebliğ ve tebyin eden Allah'ın son elçisi Hz. Muhammed'e (s.a.s.) salat ve selam olsun.

İslâm dininin ikinci kaynağı olan sünnet, sahâbe aracılığıyla günümüze kadar detaylı bir şekilde ulaşmıştır. Kur'ân'ın bir araya getirilmesinde ve çoğaltılmasında; sünnetin sonraki nesillere ulaştırılmasında sahâbe nesli çok önemli görevler ifa etmişlerdir. Sahâbe neslini yetiştiren Hz. Peygamber'dir (s.a.s.). Sahâbenin bu yolda harcadığı emek, fedakârlık ve çaba onları uhrevî manada yüceltmıştır. Bu zamana kadar Hz. Peygamber'in (s.a.s.) anlaşılması için nasıl çaba verildiyse şimdi de bu gayret devam etmektedir.

Bu çalışmada Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünnetinin aktarılmasında çok önemli konumda olan sahâbenin insan kazanma sanatı ele alınmıştır. Daha önce böyle bir çalışmanın yapılmamış olması bu konuyu özgün kılmaktadır. İslâm dini, insanın iyiliğini daima merkeze almıştır. Günümüzde rol model alınacak iyi örneklerin gözler önüne serilmesi elzemdir. Toplumu oluşturan insanın hayatını dünya ve ahiret dengesi içerisinde yaşaması, yalnız kendini değil aynı zamanda tüm Müslümanları da düşünmesidir.

Çalışmamız, Giriş ve 7 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm giriştir. İkinci bölümde, insan kazanma sanatı, insanın fitratı, duyguları ve davranışları genel hatları ile ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, sahâbenin kimliği, rolü ve faaliyetleri başlığı altında sahâbe tanımı, Kur'ân-ı Kerîm'de sahâbe ve sahâbenin Hz. Peygamber'in (s.a.s.) nezdindeki konumu ele alınmıştır. Dördüncü bölümde *Kütüb-i Sitte* bağlamında Sahâbe-i Kirâm'ın insan kazanma sanatı ile ilgili hadîsler ele alınmıştır. Beşinci bölümde, toplum için sahâbenin önemi üzerinde durulmuştur. Altıncı bölümde, literatür özeti, yedinci bölümde, materyal ve metot, son bölümde ise sonuç ve öneriler ele alınmıştır.

Lisans ve yüksek lisans ders döneminde hadis hocam olan, eğitim sürecim boyunca daima destek veren değerli danışman hocam Doç. Dr. Erdoğan KÖYCÜ'ye ve yüksek lisans ders ve tez döneminde; önerileri, yardımları ve yönlendirmeleriyle destekleyen, tezin geliştirilmesinde katkıda bulunan kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Murat MİRZAOĞLU'na teşekkür ederim. Ayrıca tezin tashîhinde, geliştirilmesinde önemli katkıları bulunan Prof.

Dr. Şemsettin KIRIŞ'a şükranlarımı sunuyorum. Bugünlere kadar gelmemde emeği olan, bana daima motivasyon kaynağı olan rahmetli babacığma, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen anneciğime, üzerimde emeği olan tüm hocalarıma, aileme ve arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim. Bana olan güveniyle gayretimi arttıran, bu süreçte maddî ve manevî olarak yanımda olan kıymetli eşim Yücel AKKABAK'a teşekkür ederim. Gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

Fatma Zehra AKKABAK

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

KÜTÜB-İ SİTTE BAĞLAMINDA SAHÂBE-İ KİRÂM'IN İNSAN KAZANMA SANATI

Fatma Zehra AKKABAK

Bartın Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Erdoğan Köycü

Bartın-2025, sayfa: 60

Hız. Peygamber'in (s.a.s.) insan kazanma sanatı hususunda ortaya koyduğu muvaffakiyete sahâbenin katkısı, Hız. Peygamber'e desteklerinin örnekleri ve kendisinden sonra Sahâbe-i Kirâm'ın insan kazanma sanatını nasıl devam ettirdiği hususunu araştırma isteği, bu konuyu çalışma azmini kuvvetlendirmiştir.

Tezin öncelikle insan kazanma kavramını açıklayarak başlaması uygun görülmüştür. Bu sebeple insan duyguları, insan fıtratı ve insan davranışlarının bilinmesinin önemli olduğuna inanılmaktadır. İnsanı kazanma, sadece iman etmesiyle İslâm'a kazandırma değil topluma, aileye, iş ve sosyal hayata kazandırarak geniş bir çerçeveden ele alınmasının gerekli olduğuna inanılmaktadır. Bu nedenle muhatap ile kurulan derin bir köprü olması elzemdir.

Sahâbe-i Kirâm, Hız. Peygamber'in (s.a.s.) her hareketini takip etmiş, ondan öğrendiklerini eğitime ve öğretime dönüştürerek sünnete uygun model davranışlar geliştirmişlerdir. Allah Rasûlü'nün sevinciyle sevinmiş, hüznü zamanlarında ona destek olmuş, müşriklerle

yapılan savaşlarda hem malları hem de canlarıyla birlikte mücâdele etmişlerdir. Bu açıdan Sahâbe-i Kirâm'ın yaşantısı ve model davranışları Hz. Peygamber'in sünnetinin anlaşılmasında son derece önemlidir.

İnsan davranışlarından ve psikolojisinden anlayan Hz. Peygamber ve Sahâbe-i Kirâm'ın söz, fiil ve davranışları ışığında kurulan gönül bağının ve iletişimin okunması, incelenmesi ve tatbîk edilmesi gerekmektedir. Ferdî ve toplum hayatına yön vermesi açısından öncelikle bu davranış modellerinin tespit edilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Sahâbe-i Kirâm, Hz. Peygamber'in mücadelesine ortak olmuş ve fedakârlık göstermiştir. Kur'ân-ı Kerîm'in çizdiği profile uyan Hz. Peygamber, Sahâbe-i Kirâm'ı bilgi ve değer eğitime almıştır. Bu nedenle Sahâbe-i Kirâm'ın davranışları önem taşımaktadır.

Sahâbenin örnek bir nesil olması nedeniyle hayatları büyük bir önem taşımaktadır. Söz ve yaşantıları arasındaki uyumu ortaya koymak gerekmektedir. Sahâbe-i Kirâm'ın nasıl insan kazandığının araştırılması günümüzde de örneklerinin uygulanması açısından gereklidir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) arzu ettiği ümmet profiline Sahâbe'den de yararlanarak ulaşmak mümkündür.

Anahtar Kelimeler: İnsan, İnsan Kazanma, Sahâbe-i Kirâm, Sünnet, Toplum.

ABSTRACT

M.A. Thesis

THE ART OF GAINING PEOPLE OF THE VENERABLE COMPANIONS IN THE CONTEXT OF KUTUB-İ SİTTE

Fatma Zehra AKKABAK

Bartın University

Graduate School

Department of Basic İslamic Sciences

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Erdoğan Köycü

Bartın-2025, pp: 60

The contribution of the Companions to the success of the Prophet (p.b.u.h.) in the art of gaining people, our desire to research the examples of their support for the Prophet, and how the Companions continued this art after him, strengthened our determination to study this subject.

It was deemed appropriate that the thesis begin by explaining the concept of winning people over. Therefore, we believe that understanding human emotions, human nature, and human behavior is crucial. We believe that winning people over should be approached from a broader perspective, encompassing not only their conversion to Islam through faith but also their integration into society, family, business, and social life. Therefore, establishing a deep connection with the target audience is essential.

It is essential to establish a deep connection with the interlocutor, as we believe that it is necessary to win people over, not only to bring them to Islam with their faith, but also to integrate them into society, family, business, and social life, and that this should be addressed from a broad perspective. It is a matter of curiosity how the effort to cross this bridge was made.

The Companions followed the Prophet's (p.b.u.h.) every action, applying what they learned from him to their education and training, developing exemplary behaviors consistent with the Sunnah. They rejoiced in the Prophet's joy, supported him in times of sorrow, and fought with both their wealth and their lives in battles against polytheists. In this respect, the lives and exemplary behavior of the Companions are of utmost importance to us.

The bonds of affection and communication established through the words, actions, and behaviors of the Prophet Muhammad and his noble Companions, who possess a deep understanding of human behavior and psychology, must be studied, examined, and implemented. We believe that these behavioral models must be identified first, as they can guide individual and social life. The noble Companions shared in the Prophet's struggle and made sacrifices. The Prophet, who conformed to the profile outlined in the Holy Quran, educated the noble Companions in knowledge and values. Therefore, the behavior of the noble Companions is of great importance.

The lives of the Companions are of paramount importance because they served as an exemplary generation. It is crucial to demonstrate the harmony between their words and their lives. Researching how the Companions of the Prophet (p.b.u.h.) won over people is essential to applying their example today. It is possible to achieve the profile of the Ummah that the Prophet (p.b.u.h.) desired by benefiting from the Companions.

Keywords: Companion, Gaining People. Human, Society, Sunnah

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	ii
BEYANNAME	iii
YAPAY ZEKÂ KULLANIMINA İLİŞKİN BEYAN.....	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	xi
İÇİNDEKİLER.....	xi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xiii
1.GİRİŞ.....	1
2.İNSAN KAZANMA SANATI	3
2.1.İnsanın Fıtratı.....	5
2.2.İnsan Duyguları.....	6
2.3.İnsan Davranışları.....	7
3.SAHÂBENİN KİMLİĞİ ROLÜ VE FAALİYETLERİ	10
3.1. Sahâbe Tanımı	10
3.2. Sahâbenin Kur'ân-ı Kerîm'de Yeri.....	10
3.3. Sahâbenin Hz Peygamber'in (s.a.s) Yanındaki Konumu.....	12
3.3.1. Sahâbenin Hz. Peygamber'den Aldığı Eğitim.....	13
3.3.2. Sahâbenin Hz. Peygamber'e (s.a.s.) Bağlılığı	17
4.SAHÂBENİN İNSAN KAZANMA SANATI.....	22
4.1. Tebliğ ve Davet ile İnsan Kazanma	22
4.1.1. Tebliğ ve Davet Tanımı.....	23
4.1.2. Sahâbenin Tebliğ ve Davet Faaliyetleriyle İnsan Kazanması.....	23
4.2. Sahâbenin Bidata Düşen İnsanları Kazanması	28
4.3. İnsan Kazanmada Sahâbenin Eleştiriye Açık Olmasının Etkisi	30
4.4. Sahâbenin Rihle Faaliyetleriyle İnsan Kazanması	32
4.5.Sahâbe Hayatlarının Okunmasının İnsan Kazanmaya Etkisi.....	34
4.6. Sahâbenin Cemaatle Namaza Verdiği Önemin İnsan Kazanmaya Etkisi ...	35
4.7. Sahâbenin Hayatında İnsan Kazanmaya Dair Bazı Örnekler	37
4.8. Sahâbenin İnsan Kazanmada Ayrım Yapmaması.....	38

4.9. Sahâbenin Îsâr ile İnsan Kazanması	39
4.10. Sahâbe Hayatı Üzerinden İnsan Kazanma Engellerini Değerlendirme	41
4.10.1. Önyargı	42
4.10.2. Mükemmelliyetçilik.....	43
4.10.3. İnsanın Öğretme Sorumluluğunun Dikkate Alınmaması.....	43
4.10.4. İslâm Dünyası İçin Özgün ve Özgür Gündem Belirlemeyememe.....	44
4.10.5 İhsân Ahlâkının Kaybedilmesi.....	45
4.11. Sahâbenin Söz ve Davranış Uyumluluğunun İnsan Kazanmaya Etkisi.....	46
5. İNSAN KAZANMADA SAHÂBENİN TOPLUMA MİRASI.....	48
5.1. Sahâbenin Hz Peygamber'i (s.a.s.) Tanıması ve Tanıtması	48
5.2.Kadın Sahâbîlerin İlme ve İlmin Yayılmasına Katkısı.....	49
5.3.İdeal İnsan Toplumunun İnşasında Sahâbenin Katkısı	49
5.4. Güvenli Toplumun Oluşumunda Sahâbenin Rolü.....	50
5.5. Sahâbenin Diğer Nesillerden Farkı.....	50
5.6.Sahâbe Davranışlarında Gaye	51
6. LİTERATÜR ÖZETİ.....	54
7. MATERYAL VE METOT	55
8. SONUÇ VE ÖNERİLER	56
KAYNAKLAR.....	58
ÖZGEÇMİŞ	62

KISALTMALAR

B	: İbn
BKZ	: Bakınız
BT	: Binti
ÇEV	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
HN	: Hadîs No
HZ	: Hazreti
SAS	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TS	: Tarihsiz
VB	: Ve Benzerleri

1. GİRİŞ

İslâm dininin anlaşılması ve yaşanabilmesinde Sahâbe-i Kirâm öncü role sahiptir. Sahâbeyi tanımak, İslâm dîninini nasıl aktarıldığını, aktarılırken hangi metotların kullanıldığını, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) eğitiminden geçen ashâbın insan eğitiminde nasıl başarılı olduğunun öğrenilmesine imkân sağlayacaktır. Bu çalışmada sahâbenin insan kazanma sanatı ele alınmıştır. Bu nedenle çalışmanın başında insan kazanma kavramı ele alınmıştır. İnsan kazanmak için insanın duyguları, fitratı ve davranışları hususunda bilgi sahibi olmak gerekli olduğu için bu hususlara yer verilmiştir.

Sahâbe-i Kirâm'ın insan kazanma metodları ve yaptığı bazı uygulamaların buna etkisi tezin ana bölümünü oluşturmaktadır. Tebliğ ve davetle, rihle faaliyetleriyle, îsârı hakiki manada uygulamasıyla, yanlış uygulamaları düzelterip doğru bilgiyi aktarmasıyla insan kazanması ele alınan konulardandır. Sahâbe-i Kirâm'ın söz ve davranışları arasındaki uyumla, insanları etkileyip örnek davranışların yayılmasını sağlaması vurgulanmıştır. İnsan kazanmayı sağlayan faktörler olduğu gibi etki eden faktörler de vardır. İnsan kazanmada Sahâbe-i Kirâm'ın eleştiriye açık olmasının etkisinden söz edilmiştir. Bu durumun insanın kendini geliştirmesine, yanlışını doğruya çevirmesine fayda sağladığı ortaya konmuştur. Sahâbe hayatlarının okunmasının insan kazanmaya etkisinin olacağı anlatılmıştır. Sahâbe-i Kirâm'ın insan kazanma faaliyetlerinde ayırım yapmadığı örneklerle birlikte aktarılmıştır. İnsan kazanmaya etkisi olan bir başka gücün de dayanışma ve birlik ruhu olduğu açıklanmıştır.

İnsan kazanmayı sağlayan ve insan kazanmaya etki eden faktörlerin yanında insan kazanma engelleri de araştırılmıştır. Örnekler üzerinden önyargı, mükemmeliyetçilik, öğretme sorumluluğunun dikkate alınmaması, ihsanın kaybedilmesi gibi bazı kavramlar üzerinde durulmuştur. İnsan kazanma faaliyetleri için bir Müslümanın gündeminin de Müslümanın görev ve sorumluluklarına uygun şekilde olması gerektiği ele alınmıştır.

Sahâbe-i Kirâm'ın insan kazanması hususunda, uygulamalarının, onların gelecek nesillere bıraktıkları bir miras olduğu söylemek gerekmektedir. Böyle bir mirası değerlendirmek, yaşamak ve yaşatılması sağlamak için gereken çaba gösterilmelidir. Hz. Peygamber'i (s.a.s.) tanıma ve tanıtmada, ilmin yayılmasında, ideal insan ve güvenli toplumun

oluşumunda, Sahâbe-i Kirâm'ın rolünün önemli olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. Kadın sahâbilerin de katkısı olduğunun üzerinde durulmuştur. Sahâbenin uygulama ve davranışlarında amaçları anlatılarak diğer nesillerden farkı vurgulanmıştır.

2. İNSAN KAZANMA SANATI

İnsan kelimesi, اِنْس (ins) kelimesinin türetilmiş halidir. Bu kelime beşer insan topluluğu manasına gelmektedir. İnsan türünü ifade etmekte olan ins, türün erkek veya kadın her bireyine insan ya da انسي (insî) denilmektedir. Sözcüğün aslının unutmak anlamındaki نَسِيَ (nesy) kelimesinden انسيان (insiyân) olarak türediği de bir başka görüştür. Bu şekilde fikir beyân edenler Abdullah b. Abbâs'ın (ö. 68/687-688), insanın sözünü unutmaması nedeniyle bu ismin verildiği rivâyetine dayanırlar.¹

Kur'ân-ı Kerîm'de insan kelimesi 65 yerde, ins kelimesi 8 yerde, insî kelimesi 1 yerde geçmektedir. Bir yerde انسي (enâsî), 230 yerde ناسٍ olarak çoğul şekilde zikredilmiştir. İnsan, Kur'ân-ı Kerîm'de her yönüyle zikredilmiş; yaratılış amacı, gayesi ve mahiyeti bir zeminde ele alınmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de insanın dünyaya bir halîfe olarak gönderildiğinden bahsedilmektedir. Çoğunluğa göre halîfe olarak gönderilmesi insanın imar ve ıslâh görevi manasındadır. İnsan bunun için gerekli yeteneklerle donatılmıştır.² Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yetiştirdiği sahâbe nesli ise insanın bu yetenekleri nasıl ortaya çıkarabildiği açısından çok güzel bir örnektir. Onlar hayatlarını Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in sünnetiyle tertip ve tanzim etmişlerdir. Dolayısıyla Müslümanlar için yeryüzünü nasıl imar ve ıslah ettikleri çok önemlidir.

Dünyaya gelen bütün insanlar yeryüzünü imar ve ıslah görevinin sorumluluğunu taşımaktadır. İnsana kavrama yeteneği verilmiş ve bu sayede iyilik ve kötülüğü ayırt edebilmiştir. Bu nedenle sorumlu olabilecek özgürlüğe sahiptir. İnsana duyu organları verilmiştir. Olayları bu şekilde gözlemleyebilir ve değerlendirebilir. İnsana doğru yol gösterilmiştir. İyiliğine olanı seçme kabiliyetine sahiptir. İnsanın varlığının anlamları bulunmaktadır. İnsanın imar ve ıslah gibi bir görevle sorumlu olması ve çok mühim bir emaneti yüklenmesi onun varlığının anlamlarındandır.³ Bu sorumluluğu, Sahâbe-i Kirâm'ı kendine rehber edinerek, onların imar ve ıslah faaliyetlerini tatbîk edip geliştirerek yerine getirmek mümkündür.

¹ İlhan Kutluer, "İnsan", TDV Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul 2000, 22, 320.

² Kutluer, İnsan, 321.

³ Kutluer, İnsan, 321.

İnsanın bu sorumluluğu yerine getirirken aşması gerekli olan engelin kendisi olduğuna dikkat çekmek gerekmektedir. Bu nedenle birçok zaafı vardır. Yenilmesi için mücadele gösterilmesi gereken hassas noktalarını yenmeyi öğrenmesi gerekmektedir. İnsan özünde en mükemmel yaratılmış bir varlıktır. Fakat engelleri aşamaz ise aşağıların aşağısına düşecektir.⁴ İnsana diğer varlıklardan farklı olarak akıl ve düşünme kabiliyeti verilmiştir. Bu onu diğer yaratılmışlardan ayırmaktadır. Bu nedenle insan nefsiyle mücadele ederek dünyaya gelme amacını unutmaması gerekmektedir.

İnsan düşünce tarihinde üzerinde çok durulan ve birçok yönüyle değerlendirilmesi gereken bir varlıktır. İnsan rûhunun dünyası maddî parçalardan ibaret değildir. Duyguları, davranışları, sosyal ilişkileri, bir sorunu çözmek için çıkar yol aramaları, Allah ile olan bağları gibi pek çok yönüyle değerlendirilmesi gerekmektedir.⁵ Bu sebeple insanın bir rehber ve kılavuza ihtiyacı olduğu apaçık ortadadır.

Hz. Peygamber (s.a.s.), insanları altın ve gümüş madenlerine benzetmiştir.⁶ İnsanların işlenmeye müsait olmaları sebebiyle iyi huy açısından muhtelif seviyede oldukları görülmektedir. İnsanlar, farklı kabilelerden gelmektedir. Birçok yetenek ve ahlâkî ölçüleri olduğu bilinmektedir. İnsanın madene benzetilmesinden gaye yeteneklerinin farklı olması ve eğitim ile gelişmesidir.⁷

Bu hadîsten yola çıkarak Müslümanların her birisinin farklı yetenek ve becerilerini İslâm adına geliştirerek yeryüzünü imar ve ıslâh etmeleri gerektiği düşünülebilmektedir. Zayıf yönleri ise eğitilerek geliştirilmelidir.

2.1. İnsanın Fıtratı

Bütün insanlar; dini, dili, ırkı, yaşı farketmeksizin İslâm'a kazandırılabilir. Bu düşüncenin zemininde insanın fıtratı söz konusudur. Fıtratı anlamının, insan kazanmada fayda sağlayacağı düşünülebilir.

⁴ Kutluer, İnsan, 321.

⁵ Fatih Aydın, "İdeal İnsan Kimdir? Farabi Merkezli Bir Okuma", **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, 2020, 992.

⁶ Buhârî, Muhammed b. İsmâîl, el-Câmiu's-Sahîh, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992. "Menâkıb", 1.

⁷ İmâm Nevevî, Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, (Çev. Mehmet Yaşar Kandemir, İsmail Lütfi Çakan, Raşit Küçük), Erkam Yayınları, İstanbul 2024, 2, 565.

Fıtrat sözcüğü yaratılış, birtakım yetenek ve eğilimlere sahip oluş manasında kullanılmaktadır. فطر (fatr) kökünden türetilmiş bir isimdir. Yarmak, ikiye ayırmak; yaratmak, icat etmek anlamlarındadır.⁸

Fıtrat kelimesi, Kur’ân-ı Kerîm ve hadîslerde genel olarak Allah’a yönelme, tevhit inancı ve dinin aslını koruma şeklinde geçtiği bilinmektedir.⁹ Nitekim âyette şöyle buyrulur: “O halde sen hanîf olarak bütün varlığıyla dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmışsa ona yönel! Allah’ın yaratmasında değişme olmaz. İşte doğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler.”¹⁰ Allah’ın kullarına kendisine yönelmelerini ve insanlık için fayda görülen dinin emir ve yasaklarına riâyet etmeleri hatırlatılarak, gerçek yaratılışın değişmeyeceği bildirilmiştir.¹¹

Fıtrat kavramı bir taraftan Allah’ın yarattıklarına verdiği temel taşları ve dış etkenlerden etkilenmemiş olan en baştaki hallerini ifade etmekle birlikte Allah’ın insanın tabiatına sunduğu iyilik, doğruluk ve güzelliğe yatkınlıktır.¹²

Hz. Peygamber (s.a.s.): “Dünyaya gelen her fert fıtrat üzere doğar. Sonra anne ve babası onu Hıristiyan, Yahûdî veya Mecûsî yapar.”¹³ buyurmuştur. Abdullah b. Abbâs (ö. 68/687-688), hadiste geçen fıtrat kavramının İslâm olduğunu açıklamıştır.¹⁴ Hadîste işaret edildiği gibi her hayvandan kendi cinsinden bir hayvan dünyaya gelmektedir. Fıtratın özünde yalan olmadığı bilinmektedir. Bülbül yumurtasının üzerinde kartal kuluçkaya yatsa da nihâyetinde o bülbül olur.¹⁵ Her bireyin fıtratında İslâm bulunduğundan dolayı aklı erdiğinde bu dünyaya gelme amacını sorgulayarak iman edebilecektir.

İnsan fıtratı, eğitime muhtaçtır. Peygamberler, insanın fıtratında hazır bulunan potansiyeli dinin maksadı doğrultusunda geliştirmiştir. Eğitimde önder olan peygamberler yanlış yönlendirme ve bozulmaları engellemiştir. Olumsuz çevre etkenlerinden korumuşlardır. Peygamberler ve onların mirasçıları olan kimselerin eğitim uygulamaları; insanda mevcut

⁸ Hayati Hökelekli, “Fıtrat”, **TDV Ansiklopedisi**, DİB Yayınları, İstanbul 1996, 13, 47.

⁹ Dini Kavramlar Sözlüğü, “Fıtrat”, DİB Yayınları, Ankara 2017.

¹⁰ **Kur’ân-ı Kerîm**, Rûm, 30/30.

¹¹ Dini Kavramlar Sözlüğü, “Fıtrat”.

¹² Musa Çetin, “Hadisler Bağlamında Din-Fıtrat İlişkisi ve Sosyal Yansımaları”, **Genç Mütefekkirler Dergisi**, 2022, 566.

¹³ Buhârî, “Cenâiz”, 93.

¹⁴ Dini Kavramlar Sözlüğü, “Fıtrat”.

¹⁵ Çetin, Hadisler Bağlamında Din-Fıtrat İlişkisi ve Sosyal Yansımaları, 569.

bulunan potansiyeli ilerletmiş, ifsat ve doğru olmayan etki alanlarından korumuştur.¹⁶ Bu nedenle insanın kendisine Hz. Peygamber'i (s.a.s.) rehber edinebilmesi için O'nun kendilerine rehberlik ettiği Sahâbe-i Kirâm'ı hayatını okuması ve anlaması gerekmektedir. Dolayısıyla Sahâbe-i Kirâm, Hz. Peygamber'in sünnetine, Hz. Peygamber'in sünneti ise Allah'ın rızasına götürmektedir.

2.2. İnsan Duyguları

İnsan duygularının, insan kazanmayla bağlantısı kurulabilir. İnsanın duygularını anlamlandırmak, davranışlarını anlamaktır. Düşünceler, duygulara; duygular, davranışlara dönüşür. Bir kimsenin cesaret duygusunun nasıl davranışa dönüştüğü, davranışın kimleri nasıl etkilediği örnek verilebilir. Bu hususta sahâbenin imanı, cesareti gibi duyguları insan kazanma üzerinde etkisi olduğunu vurgulamak gerekmektedir.

İnsanın beyni hatırlamak, öğrenmek, düşünce geliştirmek, kavramlar oluşturmak gibi vb. durumlara imkân verecek bir yapıya sahiptir.¹⁷ Bu nedenle insan duygularını da iradesi ile yönetmesi ve yönlendirmesi mümkündür.

İnsan duyguları için etki etme ve etkilenme söz konusudur. Sosyal hayatı nasıl etkilediği ve kendisinin duygulardan nasıl etkilendiğini anlamak çok önemlidir.¹⁸ Duyguların etkileşim halinde olduğunu vurgulanmaktadır. Örneğin bir kimse yalnız kendi öfkesi ile bir kalabalığı etkileyebilir. Bir kalabalığın ettiği kavga ise yalnız bir kimseyi etkileyebilir. Bu nedenle duygunun sadece bireye ait olmadığı ve tarihle ilişkilendirilerek birey ile toplum arasında karşılıklı şekilde toplumda oluştuğu düşünülmektedir. Duyguların tarihsel sürecine bakıldığında birey ve toplum arasındaki değişim ve dönüşümde dinin çok önemli olduğu anlaşılmaktadır.¹⁹ Dinin bu hususta önemli bir yer tutması duygular ve insan kazanma arasındaki bağlantıyı güçlendirmektedir.

¹⁶ Musa Çetin, Hadisler Bağlamında Din-Fıtrat İlişkisi ve Sosyal Yansımaları, 568.

¹⁷ A. Rezan Çeçen, "Duygular İnsan Yaşamında Neden Vazgeçilmez ve Önemlidir?", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2002, 64.

¹⁸ Elif Yıldız, İnsan Duygularına Yeni Bir Yaklaşım: Duygu Sosyolojisi, **Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi**, 2007, 143.

¹⁹ Şeyda Koçak Kurt, "Duyguların Tarihsel Serüveni ve Tarihte Duygular", **OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, 2021, 2844.

2.3. İnsan Davranışları

Davranış, insandan ortaya çıkan bir fiildir. İnsan kazanma, davranışlarla gerçekleşmektedir. Bu nedenle insan davranışı, üzerinde durulması gereken bir konudur. Davranışın karşılığında dinî açıdan bir ceza veya mükâfat görüleceği unutulmamalıdır.

İnsanın davranışlarının oluşumunda pek çok faktör etkili olmaktadır. Doğuştan olan durumların etkisi ve sonradan kazanılanların etkisi şeklinde ayrılabilir. Sonradan kazanılan davranışlarda aile, çevre, iradenin rol oynadığı söylenebilir.

İnsanların karakterlerinin farklı olması, aynı olaya farklı tepkiler vermeleri üzerine her insanın kendine özel bir yapısı bulunduğu söylenilebilir. Nitekim yaşanmışlıklar da insanın aynı olaya farklı tepkiler vermesine sebep olabilmektedir.

İnsan, şefkat ve merhamet duygularını kendisinde var olan potansiyeli ile harekete geçirse manevî anlamda toplumun her kesimini bağrına basabilir. İnsanda var olan mevcut kapasitenin olumlu yönde ilerletilmesi, doğru olmayan yönlendirmelere karşı kalkan oluşturması, başka bir ifade ile hayatın amacını kaçırmaması için akılla birlikte vahiy gereklidir. Peygamberlerin ve vahyedilen kitapların gayesinin bu olduğu açıktır.²⁰

İnsan, vahyi yalnız kendi başına anlayamayacağına göre gönderilen Hz. Peygamberin (s.a.s.) izinden gitmesi gerekmektedir. Müslümanların Hz. Peygamber'in hayatı hakkında sahâbîlere ihtiyaçları olduğu nettir.

İnsanın, kendisinden başka yaratılan varlıkların hiçbirinin gerçekleştiremeyeceği mevcut kapasitenin ne olduğunu araştırması, onun doğasının ve işlevinin belirlenmesi manasındadır. Kendisinde bulunan bu kapasiteyi kullanmaya başlarsa en iyi hayat tarzına varacaktır.²¹ Kendisinde bulunan bu kapasiteyi iman edip sâlih amel işleyerek bir ömür geçirdiğinde en güzel şekilde kullanmış olacaktır.

²⁰ Musa Çetin, Hadisler Bağlamında Din-Fıtrat İlişkisi ve Sosyal Yansımaları, 568.

²¹ Melek Zeynep Esenyel, “İnsanın İnsan Olmak Bakımından İşlevi Nedir? Aristotelesçi Bir Bakış?”, **Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi**, 2012, 211.

Amel, bir kimsenin iç dünyası ile alakalı olan iman, düşünce ve niyet gibi meseleleri kapsamaktadır.²² Sâlih amel ise İslâm dininin yapılması gerekenleri emir ve tavsiye ettiği, iyi, doğru, yararlı ve sevap kazanmayı sağlayacak işlerdir.²³

Amel ile dinî bir davranış arasında bir bağ bulunmaktadır. Dinî bir davranışın dinî literatürde karşılığı ise ameldir. Kur'ân-ı Kerîm'de amel kavramının geçtiği âyetlere bakıldığında anlaşılan sâlih ameller bir kimsenin yapılması istenilen ve yaptığında, inancına göre davrandığı için karşılık olarak mükâfat alacağı işlerdir. İnancına uygun hareket etmediği kötü işler kendisinin zararınadır. Dinî davranış, Allah'ın emir ve yasaklarına uyma veya terk etme çerçevesinde açıklanmıştır. Bu nedenle dinî davranışların kayda değer bir bölümü olan ahlâkî davranışlar ile ibadeti ayrı görmek mümkün değildir. Ahlâkî davranışın özünde iman var ise bu davranışlar ibadet çerçevesindedir.²⁴ Ahlâkî davranışlar iman üzere temellendirildiğinde ibadet ile koparılamayacak bir bağı mevcuttur.

Namaz, oruç vb. dinî davranışların ahlâkî olan davranıştan ayrılması düşünülemez. Namazın hayasız olmaktan ve kötülükten koruması, zekâtın toplumsal dayanışmayı desteklemesi ibadetlerin ahlâkî boyutlarının anlaşılmasını sağlamaktadır.²⁵ İbadetlerin ahlâka yansımaması hususunda ibadetin kendisine değil, kişiye maledilmesi gerektiği vurgulanması gereken bir diğer husustur. İbadete mâl edildiğinde, ibadet etmeyen kişinin, ibadet ile temellenmeyen ahlâkî ön plana çıkarılmış olmaktadır. Bu durum da ibadet edenler için bir algı oluşturmaktadır. Oluşturulan bu algı gün geçtikçe ibadet eden insanın azalarak kalbi temiz insanın artmasına sebep olmaktadır. Halbuki Hz. Peygamber (s.a.s.) ve yetiştirdiği sahâbe nesline baktığımızda böyle bir durum söz konusu değildir.

Bu bölümde insan kazanma hususunda fitrat, duygular ve davranışlar ile ilgili çeşitli durumların üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Dünya üzerinde birçok canlı vardır. Fakat insan, bu canlılar arasında imkâna en fazla sahip olan değerli bir varlıktır. Bundan dolayı hayatını iyi değerlendirmeli, sahip olduğu potansiyeli idrak etmeli, kendisine verilen aklı iyi ve güzel faaliyetlerde değerlendirmelidir.²⁶

²² İbrahim Kâfi Dönmez, "Amel", **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul 1991, 3, 16.

²³ Süleyman Uludağ, "Amel", **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul 1991, 3, 13.

²⁴ M. Doğan Karacoşkun, "Dinî İnanç-Dinî Davranış İlişkisine Sosyo-Psikolojik Yaklaşımlar", **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, 30.

²⁵ Karacoşkun, Dinî İnanç-Dinî Davranış İlişkisine Sosyo-Psikolojik Yaklaşımlar, 31.

²⁶ Esenyel, İnsanın İnsan Olmak Bakımından İşlevi Nedir? Aristotelesçi Bir Bakış, 219.

3.SAHÂBENİN KİMLİĞİ ROLÜ VE FAALİYETLERİ

Bu bölümde sahâbe tanımı, Kur'ân-ı Kerîm'de sahâbeye atfedilen önem ve sahâbenin, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yanındaki konumu ele alınmıştır.

3.1. Sahabe Tanımı

Sözlükte **صَحَابَةٌ (sahâbe)** kelimesi, “bir kişiyle birlikte bulunmak, onunla dost ve arkadaş olmak” anlamındaki sohbət kökünden türemiştir. Sahâbe **صَحَابَةٌ** kelimesi, **صَحَابِيّ sahâbî** kelimesinin çoğuludur. Sahâbeyle birlikte ashâb da sıkça kullanılmaktadır.²⁷ Sahâbe kavramının ıstılah anlamı ise Hz. Peygamber döneminde yetişen Müslüman olarak O'nu gören, sohbetlerinde bulunan ve Müslüman olarak vefat eden kimselerdir.²⁸

3.2. Sahâbenin Kur'ân-ı Kerîm'de Yeri

Kur'ân-ı Kerîm'de birçok âyette Sahâbe-i Kirâm'dan bahsedilmektedir. Mü'minlerin nasıl bir hayat yaşaması gerektiği bildirilmiştir.²⁹ Onlar mü'min olmanın hakkını vermeyi daima önemsemiştir.³⁰ İman dolu kalpleri ile Hz. Peygamber'in gözbebeği oldukları; canlarıyla ve mallarıyla Hz. Peygamber'in yanında mücadele etmeye hazır bulundukları bilinmektedir. Onlar, Hz. Peygamber'i rol ve model olarak almışlardır. Bu açıdan davranışlarında Hz. Peygamber'e benzeme gayreti göstermişlerdir. Sahâbe, İslâm'ın emir ve yasaklarını uygulamanın bir üst merhalesi olan takvâyı, hayatlarının ana merkezine koymuşlardır.³¹

Sahâbe, adâletten asla taviz vermeyen, haksızlığı bertaraf etmek için çaba gösteren örnek bir ümmettir.³² Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünnetini uygulamada büyük bir çaba sarf eden

²⁷ Ebû'l-Fazl, Cemâluddîn Mukrim b. Manzûr, Lisânu'l-Arab, Dâru Sâdır, Beyrut 1990. 1, 519-521; el-Fîrûzâbâdî, Kâmûsu'l-Muhît, 2.

Baskı, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1987. 134.

Mehmet Efendioğlu, “Sahâbe”, TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul 2008, 35, 491.

²⁸ Dinî Kavramlar Sözlüğü, “Sahâbe”.

²⁹ Kur'ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân, 3/103.

³⁰ Kur'ân-ı Kerîm, el-Enfâl, 8/74-75. Hadîs Usûlü âlimlerinden el-Hâkim en-Nisâbü'rî, Sahâbe-i Kirâm'ın mertebelerini 12'ye ayırmıştır. el-Hâkim Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nisâbü'rî, Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs, Mektebetu'l-Mutenebbî, Kahire, ts., 22-25.

³¹ Kur'ân-ı Kerîm, el-Feth, 48/26.

³² Kur'ân-ı Kerîm, el-Bakara, 2/143.

bir topluluk olarak bilinmektedir. Sahâbe, Hz. Peygamber'in her davranışını içselleştiren, uygulama azmine kavuşan, hayatına yerleştiren mümindir.

Sahâbe, Hakk'ın yolunda yürüyen, iyi ile kötüyü ayırt etme kabiliyeti bir nimet olarak verilmiş olan, rüş ehli kimselerdir.³³ Cennete, yarışırcasına ömürlerini harcayan mü'minler oldukları gibi infâk ve cihâd etmekte öncü olmaya gayret etmişlerdir.³⁴ Onlar için asıl olan Allah'ın rızasıdır. Allah'ın rızasının olduğu her amelde dayanıklılık gösterilmiştir.³⁵ Allah'ın emirlerine riâyet etmiş ve yasaklarından kaçmışlardır.

Sahâbîler, en dar ve zor zamanlarda dahi Hz. Peygamber'in yanında fiilen harekete geçmiş,³⁶ Allah yolunda cesaret göstermişler, korkaklıktan uzak kalmışlar ve teslimiyetlerinin karşılığı mükâfat görmüşlerdir.³⁷ Verdikleri sözde durmaya özen göstermişlerdir.³⁸ Allah'ın rızası için yurtlarını terk etmişler, mallarını Allah yolunda harcanmışlar, hayatlarında en kıymetli ne var ise Allah'ın rızası ve Hz. Peygamber'e (s.a.s.) olan sevgi ve muhabbetleri uğruna feda etmişlerdir.³⁹

Kur'ân-ı Kerîm'de bahsedildiği üzere Müslümanlar arasında kardeşlik bağının nasıl kurulacağı, Müslümanın Müslümana nasıl bir yuva olacağı hususunda Ensâr ve Muhâcir olarak sahâbe, güçlü bir kardeşlik bağı kurarak örnek olmuşlardır.⁴⁰ Hüzünlülerin yanında maddî ve manevî bir duruş sergilemişler, yok iken verme fiili olan îsârı en güzel şekilde hayatlarına geçirmişlerdir.⁴¹ Onların davranışlarının kaynağı, şüphesiz Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrîrleridir.

Sahâbe, birbirlerine merhamet göstermiş, Allah'ın rızasını kazanmak istemiştir. Kâfir topluma karşı öfkeleri çetindir. Kâfir toplum ile olan mücâdeleleri takdire şayândır. Sahâbe

³³ Kur'ân-ı Kerîm, el-Hucurât, 49/7-8.

³⁴ Kur'ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân, 3/133; el-Hadîd, 57/10.

³⁵ Kur'ân-ı Kerîm, et-Tevbe, 9/100; el-Feth, 48/18.

³⁶ Kur'ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân, 3/172; et-Tevbe, 9/117.

³⁷ Kur'ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân, 3/173-174; el-Ahzâb, 33/22.

³⁸ Kur'ân-ı Kerîm, el-Ahzâb, 33/23.

³⁹ Kur'ân-ı Kerîm, el-Bakara, 2/207, el-Haşr, 59/8.

⁴⁰ Kur'ân-ı Kerîm, Haşr, 59, 9-10.

⁴¹ Kur'ân-ı Kerîm, el-İnsân, 76/8-11.

ibadetlerde de her alanda olduğu gibi titiz bilinerek Müslümanlara örnek olmaktadır.⁴² Âyette Hz. Peygamber'in yanında sahâbenin bulunması istenmiştir.⁴³

Sahâbe, Hz. Peygamber tarafından en güzel bir şekilde eğitilmiştir. Ömürleri, insanlığa bir miras bırakabilmekle geçmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'i ve Sünnet'i anlamada sahâbenin rolü çok büyüktür. Hz. Peygamber'in hadîslerinin toplanması, çoğaltılması, ezberlenmesi, yazılması, aktarılması, anlatılması, açıklanması, tabîîn neslinin yetişmesi, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) sordukları soruların cevapları, İslâm dininin öğretilmesi ve yayılmasında var olan faaliyetleri, sahâbenin İslâm dininin çok önemli bir parçası olduğunun örneklerindendir.

3.3. Sahâbenin Hz. Peygamber'in Yanındaki Konumu

İnsan dünyadaki en mükemmel varlıktır. Hayatı boyunca eğitim yolunda yürümektedir. İhtiyarî veya gayr-ı ihtiyarî olarak birçok eğitim öğretim faaliyetlerine katılmaktadır. İslâm dini, eğitim ve öğretime çok büyük önem vermektedir. Hz. Peygamber'den (s.a.s.) sonra sahâbe nesli, son hak dinin ilk muhatabıdır. Tâbîîn nesline Hz. Peygamber'den duyduklarını ve gördüklerini nakletme ve açıklama vazifesini üstlenmiştir.⁴⁴ Sahâbe neslinin nakletme ve açıklama vazifesini yerine getirmeleri için eğitim öğretim faaliyetlerine katılmaları şarttır. Sahâbe neslinin, Hz. Peygamber'den edinmiş oldukları eğitim öğretim faaliyetlerini tâbîîne aktarmaları onların da bir sonraki nesil olan tebeu't-tâbîîn'e aktarmaları eğitim ve öğretimde sürekliliği göstermektedir.⁴⁵

Sahâbenin eğitim alanındaki faaliyetlerini ve faaliyetlerinin özellikleri hakkında araştırmada bulunup tespit yapılabilmesi ve değerlendirilebilmesi için sahâbenin her alanda konumunu bilmenin zorunluluğuyla birlikte eğitim alanının geniş ve çok boyutlu olması sebebiyle bu alanda sahâbenin konumunu doğru tespit etmek gerekmektedir. Sahâbenin konumuna bakıldığında, İslâm dininin insanlara detaylı bir eğitim uygulaması olarak faaliyet gösterilmesinde sahâbe bu faaliyette üç konumda da bulunuyordu. Birinci konumu, kendisinin de hedef kitlesi olmasıdır. İkinci konumu, uygulayıcısı olarak bulunmasıdır. Üçüncü konumu ise aktarmada görev almasıdır. Hz. Peygamber'den (s.a.s.) aracısız bilgi

⁴² Kur'ân-ı Kerîm, el-Feth, 48/29.

⁴³ Kur'ân-ı Kerîm, el-En'âm, 6/52; el-Kehf, 18/28.

⁴⁴ Suat Cebeci, "Sahâbenin Din Eğitimi Uygulamalarının Karakteristik Özellikleri", **İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe III**, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 01/10/2017, 657.

⁴⁵ Fahri Kayadibi, "İslam Dininin Eğitim ve Öğretime Verdiği Önem", **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2012, 33.

almalarına rağmen usûl ve esaslar yine Hz. Peygamber'in denetiminde uygulanıyor ve hayata tatbik ediliyordu. Eğitim hususunda geliştirilen teorilerden biri; dinin hayatın her alanını kapsayan bir mesele olmasından dinin öğretilmesi de aynı hassasiyete ve genişliğe sahip olmasıdır. Bu yönüyle İslâm Medeniyeti'nin kurucusu olan sahâbenin eğitim çalışmalarını ve uyguladığı metotları hayatın her alanını içine alacak genişlikte incelemek gerekmektedir.⁴⁶

Hz. Peygamber (s.a.s.) karşısında sahâbe neslinin nasıl bir öğrenci oldukları ve nasıl bir öğretmen oldukları çok önemlidir. Öğrencinin alacak olduğu sorumlulukları, öğretmenin nasıl tutum ve davranışlarının olması gerektiği Hz. Peygamber'in yetiştirdiği sahâbe neslinden öğrenmek mümkündür. Çünkü onları yetiştiren Hz. Peygamber'dir (s.a.s.). Sahâbe öğretmen olmadan ilk bildiklerinin uygulayıcısı olmaktadır. Öğrendikten sonra öğretmekten önceki aşamadır. Çünkü uygulamadan öğretmenin karşıdaki kimseyi çok da harekete geçirmediğini söylemek gerekmektedir.

Sahâbe-i Kirâm, Kur'ân-ı Kerîm'e ve Hz. Peygamber'e bağlılıkları ile başarı elde etmiştir. Sahâbenin huy ve davranışları da eğitim, irşat faaliyetlerinde önem taşımaktadır. Hz. Peygamber'in güzel huyluluğu altında yetişmiş olan sahâbe elbette hâl ilmine de hâkimdir. Eğitim faaliyetlerinde öğretmenin, öğrenene karşı hoşgörülü, sabırlı olması gibi birçok esas vardır. Hz. Peygamber bu güzel tüm esasları kendisinde barındırmaktadır.

3.3.1. Sahâbenin Hz. Peygamber'den (s.a.s.) Aldığı Eğitim

Toplumu inşa eden bireylerin, göreceği eğitim onlara teorik bilgi vermekten ziyade kavrayabileceği metotlar ile öğretilip hayata uygulayabilmesinin sağlanması, eğitim ve öğretimin asıl hedefine vardığının göstergesidir.⁴⁷ Sahabîler, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) verdiği görevleri layıkıyla yerine getirmeye gayret etmişlerdir. Şüphesiz Hz. Peygamber'in sahâbeye kavrayabilecekleri metotlarla eğitmesi sonucu sahabîler aldıkları eğitimi uygulamaya geçirmişlerdir. Onların gördükleri eğitim ve uygulamalar, Hz. Peygamber'e dayandığı için son derece önemlidir.

⁴⁶ Cebeci, Sahâbenin Din Eğitimi Uygulamalarının Karakteristik Özellikleri, 657.

⁴⁷ Erdoğan Köycü, "Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Eğitim Metotlarından Emsâl (Örnekler) ile Eğitim Metodu", Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD), 2018, 24.

Hız. Peygamber, Kur'ân-ı Kerîm'de bahsi geçen bazı metotları, sahâbîlerin eğitim ve öğretiminde uygulamış ve onların bir sonraki nesillere öğretici konumunda olacağını bildiği için anlatacakları bilgiyi nasıl aktaracakları hususunda örneklik göstermiştir.⁴⁸

Sahâbenin eğitim ve öğretimin inşasında sağladığı fayda burada da açıkça görülmektedir. Sahâbe, Hız. Peygamber'in (s.a.s.) bu metotlarının bizzat gerçekleştiği bir nesildir. Bu nesil, sadece Müslümanlara değil tüm dünyaya Hız. Peygamber'in bir mirasıdır. Böyle bir nesle olan ihtiyacımız, sünnete olan bağlılığımızı kuvvetlendirmek için gereklidir.

Hız. Peygamber (s.a.s.), gayr-i müslimlere ve Müslümanlara hitap ederken birbirinden farklı yöntemleri içinde barındıran üslup kullanmıştır. Gayr-ı müslimlerle konuşurken delillerle konuşması, Müslümanlar ile konuşurken ise öğretici ve eğitici bir söylem benimsemesi bu yöntemlere örnek gösterilebilmektedir. Bu nebevî söylemi oluşturan farklı yöntem ve üslup bulunmaktadır. Dünya işlerinde onlarla istişare edip aralarından doğru söylediğini düşündüğü kişinin görüş ve tavsiyelerini uygulamaya koymasından bahsedilmektedir.⁴⁹

Suffe, Hız. Peygamber zamanında Mescid-i Nebevî'ye bitişik bir şekilde bulunan maddî durumu olmayan sahâbîlerin barınması için inşa edilen ve gün geçtikçe bir eğitim kurumu hâlini almıştır. Medine'de evi ve yanında barınacak yakını olmayan sahâbînin kalması için inşa edilen mekândır. Ekserisi muhâcirlerden oluşmaktadır. Bu kimselere Ashâb-ı Suffe denilmiştir. Kendilerine: "Müslümanların misafiri" ismi verilmiştir. Bunun sebebi ihtiyaçlarının Hız. Peygamber ve maddî durumu iyi olan sahâbîler tarafından giderilmesidir. Suffe ehli farklı kabilelere mensuptur. Bu nedenle evfâd olarak adlandırılmıştır.⁵⁰

Ensâr'dan olan kimselerden de Suffe ehline imrenerek Suffe'de kaldıkları bilinmektedir. Buna Abdullah b. Ömer (ö. 73/693), örnek verilebilir.⁵¹

Geçimlerini temin edebilecek bir işleri olmayan Ashâb-ı Suffe ile Hız. Peygamber (s.a.s.) ilgilenmiştir. Gün bitince yemek yemeleri için onları sahâbe arasında ayırır, kalan

⁴⁸ Köycü, Hız. Muhammed'in (s.a.s.) Eğitim Metotlarından Emsâl (Örnekler) ile Eğitim Metodu, 34.

⁴⁹ Kılıç Aslan, "Hız. Peygamber'in Sahâbe'ye İnanç Esaslarını Öğretmede İzlediği Metod", Kader Kelam Araştırmaları Dergisi, 2017, 463.

⁵⁰ Mustafa Baktır, "Suffe", TDV İslâm Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul 2009, 37, 469.

⁵¹ Buhârî, "Salat", 58; Nesâî, "Mesâcid", 29.

kimseleri de kendi evine götürmüştür. Bu durum onların maddî imkânlarını düzeltinceye kadar devam etmiştir.⁵²

Ashâb-ı Suffa, İslâm dininin misafirleridir. Malları ve aileleri yoktur. Hz. Peygamber, kendisine herhangi bir sadaka getirildiğinde Ashâb-ı Suffa'ya göndermiştir. Hediye geldiğinde ise yine onlar ile paylaşmıştır.⁵³

Hz. Peygamber'in "Ashâb-ı Suffa" olarak anılan, dünyada benzeri bulunmamış çok seçkin bir topluluğa rol olmasıyla birçok fetih kazanan bir nesil yetiştirme modeli oluşmuştur. Ashâb-ı Suffa, İslâm ahlâkını kendi hayatına tatbik eden ve başkalarının hayatına tatbik edilmesini sağlayan insanlardan oluşmuştur. Hayat çizgisi bu şekilde olan ve daima Allah korkusunu, kötülüğün ardından iyilik yapmayı, insanlarla güzel geçinmeyi kendine hayat felsefesi edinen bireylerden oluşan toplum birçok problemin üstesinden gelebilir.⁵⁴

Kur'ân-ı Kerîm'de ahlâk kurallarının bulunmasının yanında hadîslerde de ahlâkî sınırlar da belirlenmiştir. Kur'ân-ı Kerîm ve hadîslerde bulunan kâidelerin muhtevasının uyum içerisinde olduğu belirtilmelidir. Bu uyumun insan ve insanın bir parçası olduğu toplumun hayatında mühim bir yere sahip olduğuna vurgu yapmak gerekmektedir.⁵⁵

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) farklı yöntemlerle de sahâbeye örtük bir eğitim verdiği görülmektedir. Gerçekleşen bu olaylardan da diğer kimselerin payını alması gerekmektedir. Suffede eğitimin canlı örnekleri sunulmaktadır. Örneğin: İslâm geleneğinde bulunulan ortamda yapılacak olan ikramın sağdan başlanarak gerçekleştirilmesi uygun olanıdır. Süt ikram edilen bir mecliste Hz. Peygamber'in sağında Abdullah b. Abbâs oturmaktadır. Solunda ise yaşı büyük sahâbîler oturmaktadır. Hz. Peygamber, bazı zamanları sahâbeyi yetiştirmek için fırsat bilmiştir. Abdullah b. Abbâs on yaşlarındadır. Hz. Peygamber Abdullah b. Abbâs'a sağ tarafında oturduğu için İslâm edebine göre sütü içme hakkının onun olduğunu fakat dilerse süt içme hakkından feragât edip sol taraftaki yaşlılara verebileceğini anlatmıştır. Abdullah b. Abbâs, Hz. Peygamber'e olan sevgisi

⁵² Buhârî, "Mevâkitü's-Salât", 41.

⁵³ İmâm Nevevî, Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, 3, 268.

⁵⁴ Erdoğan Köycü, Ahlakî Sorunlara Hadislerden Bazı Çözüm Önerileri, **Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)**, 2018, 126.

⁵⁵ Köycü, Ahlakî Sorunlara Hadislerden Bazı Çözüm Önerileri, 125.

nedeniyle hakkından vazgeçmemiştir. Hz. Peygamber, sütü Abdullah b. Abbâs'a vermiştir.

56

Süt örneğinde, Hz. Peygamber'in kuralı karşısındaki rızası olmadığı müddetçe bozmamasına dikkat çekmek gerekmektedir. Abdullah b. Abbâs çocuk olmasına rağmen onun rızası olmadan sütü sol tarafa vermemektedir. Çocuk veya yetişkinin olması Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bu davranışını değiştirmemektedir. Kendi yaptığı davranışı sahâbenin ileride uygulayacağını bilmektedir. Sahâbe-i Kirâm'a çok güzel bir ders verdiği anlaşılmaktadır.

Bu hadisin diğer bir rivâyeti de bulunmaktadır. Bu rivâyete göre Hz. Ömer, bu mecliste Hz. Peygamber'in karşısında oturmaktadır. Hz. Peygamber, sütü yudumlarken Hz. Ömer heyecanlandığı fark edilmiştir. Çünkü Hz. Peygamber'in sağında bir bedevî oturmaktadır. Sol tarafta ise Hz. Ebû Bekir oturmaktadır. Hz. Ömer sütü bedevî içerse Hz. Ebû Bekir'in gücenebileceğini düşündüğünden dolayı Hz. Peygamber'in sütü bedevîye değil Hz. Ebû Bekir'e vermesini istemiştir. Ancak en mükemmel eğitimci olan Allah'ın Rasûlü, kural dışı bu teklifi kabul etmemiştir. Hz. Peygamber'in genel kuralı uygulamasının ince fakat önemli sebebi bedevînin yeni Müslüman olmasından dolayı İslâmî edebi bilmiyor olması ve Hz. Ebû Bekir'i tanımamasıdır. Hz. Ebû Bekir'in mecliste daha seçkin bir insan olduğu da apaçık ortadadır. Bedevîden süt için öncelik istemek onun kalbinin kırılmasına neden olacağından Hz. Peygamber genel kuralı uygulamıştır.⁵⁷

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) burada sahâbeye bir işte karar kılındığında aksi bir durum olmadığı sürece kural dışına çıkmanın doğru olmadığını gösterdiği anlaşılmaktadır. Herhangi birinin faziletinden dolayı da kural dışına çıkılmadığına dikkat çekmek gerekmektedir. Uyguladığı kurala farklı bir teklif geldiği durumda, İslâm'a yeni giren birine daha çok önem verdiği ve bilgisizliğinden dolayı hoşgörülü olduğu görülmektedir.

3.3.2. Sahâbenin Hz. Peygamber'e Bağlılığı

Hz. Peygamber (s.a.s.) sahâbe tarafından çok sevilmiştir. Sevgilerini, söz ve davranışlarıyla göstermişlerdir. Hz. Ebû Bekir, sahâbe arasında seçkin bir yeri olanlar arasındadır.

⁵⁶ İmâm Nevevî, Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, 4, 251.

⁵⁷ İmâm Nevevî, Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, 4, 252.

Mekke'den Medine'ye hicret ettiklerinde Sevr Mağarasına giderken Hz. Peygamber'e eşlik etmiş yeri geldiğinde önünde yeri geldiğinde arkasından yürümüştür. Hz. Peygamber neden böyle yaptığını sorduğunda; önünden bir suikast girişimi olacağını düşünüp önünden yürüdüğünü, arkasından gelebileceklerini düşünüp arkasından yürüdüğünü söylemiştir. Mağaraya gece vakti girildiğinde Hz. Peygamber'e bir zarar gelmemesi için ilk kendisi girmiştir. Mağaranın her bir yanı kendisi tarafından kontrol edilmiş, delikler fark etmiş ve üzerindeki elbiseyi parçalayarak o kısımlara yerleştirmiştir. Hz. Ebû Bekir'in son deliğe elbisesi yetmeyince oraya da ayağını koymuş, Hz. Peygamber'i içeri davet etmiş, sabah olunca Hz. Peygamber Hz. Ebû Bekir'i görünce şaşkınlık içerisinde elbisesini sormuştur. Hz. Ebû Bekir olanları Hz. Peygamber'e anlatmıştır. Kendisine duyulan sevgi ve İslâm davası için çıktıkları yolculukta yaptığı bu fedakâr davranış Hz. Peygamber'i çok duygulandırmıştır. Ellerini semaya açmış ve Hz. Ebû Bekir'e dua etmiştir.⁵⁸

Hz. Ebû Bekir'in Hz. Peygamber'e yoldaşlık yaptığında sergilediği bu davranış ve fedakârlık, İslâm'ı daha rahat yaşayabilmek adına hicret eden Hz. Peygamber'in yanında ne kadar büyük bir teslimiyet ile bulunduğunu göstermektedir. Birçok insanın huzurunu temin için bu derece fedakârlık yaparak İslâm'a ve Hz. Peygamber'e (s.a.s.) bağlılığını ortaya koyan sahâbe, insan önüne rol model olarak çıkarılmalıdır. İslâm'ın da'vet ve tebliği, Hz. Peygamber'i (s.a.s.) yakından tanıyan sahâbe neslinden öğrenilmelidir. Bu da insan kazanmanın ilk adımlarını oluşturmaktadır.

Sahâbeden olan Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/652), fakir bir ailenin çocuğudur. Bu sebeple İslâm ile tanışmadan evvel pek tanınmamaktadır. Çocukluğunda Ukbe b. Ebû Muayt'ın (ö. 2/624) sürüsüne çobanlık yapmıştır. İslâmiyet'e girdikten sonra ise onun yanından ayrılmıştır. Bu vakitten sonra ömrünü dine ve Hz. Peygamber'in hizmetine harcadığı bilgisi kaynaklarda verilmektedir.⁵⁹

Mekke'de Müslümanlara eziyet ve işkence eden müşrikler yüzünden Abdullah b. Mes'ûd, Habeşistan hicretlerine katılmıştır. Baskı yapacaklarını bilmesine rağmen bunu gerçekleştiren ilk sahâbîdir. Sahâbe arasında yaşam tarzı ve ahlâkı, Hz. Peygamber'e en çok benzeyen kişi olarak görülmüştür. Abdullah b Mes'ûd'un tebliğ metodu onun ne kadar

⁵⁸ Pehlivan Ağırakça, Gülsüm, İslâm Ahlâkı, MEB Yayınları, Ankara, 2018, 135.

⁵⁹ İsmail Cerrahoğlu, "Abdullah b. Mes'ûd", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul 1988, 1, 114.

Çalışkan, azimli bir sahabî olduğunu göstermektedir. Abdullah b. Mes'ûd, hem Hz. Peygamber'in yanında olup hem de İslâm ile yeni tanışan kişilere İslâm'ı anlattığı bilinmektedir. Abdullah b. Mes'ûd'un hayatında Hz. Peygamber'in yaşayışını kendi yaşayışına uygulamada büyük bir gayret sarf edilmiştir. Abdullah b. Mes'ûd'un hizmetlerini İslâmî ilimlerin oluşmasındaki liderliğinde aranılabileceği düşünülmektedir.⁶⁰

İbn Mes'ûd,  ğrencilerine Kur'ân-ı Kerîm'den bir süreyi okuyup o sureyi detaylı bir şekilde açıklar,  yetlerden çıkarılacak hükümleri izah ederdi. Te'vil ettiğinde dayandığı iki kaynaktan birincisi Kur'ân-ı Kerîm, ikincisi ise Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünneti olduğu, bunların dışında içtihatta bulunduğu da kaynaklarda zikredilmektedir.⁶¹

Abdullah b. Mes' d, Kur'ân-ı Kerîm'de nerede indirildiğini ve kimden bahsedildiğini bilmediği bir sure olmadığını kendisi ifade etmiş bulunmaktadır. Kendisinden daha iyi bilen birinin bulunması durumunda ondan faydalanacağını belirtmiştir. Sahâbenin ilimde otorite olduğu, ilmi sadece satırlarda değil sadırlarda ve zihinlerinde taşıdıkları anlaşılmaktadır.⁶²

Sahâbînin, kendisinden daha iyi bilen bir kimse olduğunda faydalanacağını söylemesi ilmin üstünlüğüne verdiği önemi ortaya koymaktadır. Bulundukları konunun hakkını verdikleri anlaşılmaktadır. Sonraki nesle sahih bilgi aktarmak için çabalarını tüm g leriyle ortaya koymuşlardır.

Sahâbenin, insan kazanmasını çok boyutlu yönden düşünmek gerekmektedir. Zikrettiklerimizden yola çıkararak sahâbenin elinden gelenin en iyisini yapma gayreti içerisinde olduğu görülmektedir. Bilgisine güvenen ve aksi durum söz konusu olduğunda başka kimselerden de yararlanabileceğini dile getiren bir nesildir. Aslında insan hangi alanda olursa olsun yine diğer insanlara bir fayda sağlamak amaçlı çalışmalar yapmaktadır. Her şartta sahih bilgi ile elinden gelenin en iyisini donanımlı ve bilinçli bir şekilde yapmak nice insanlar kazandırmaktadır.

⁶⁰ İsmail Cerrahoğlu, "Abdullah b. Mes d", 115.

⁶¹ İsmail Cerrahoğlu, "Abdullah b. Mes d", 116.

⁶² İsmail Cerrahoğlu, "Abdullah b. Mes d", 117.

H. Peygamber, (s.a.s.) “Kur’ân’ı Őu dört kişiden öğreniniz. İbn Ümmü Abd (İbn Mes’ûd), Muâz b. Cebel, Übeyy b. Kâb ve Sâlim”⁶³ buyurmuştur. H. Peygamber, “Kur’ân’ı nâzil olduğu günün heyecanı ile okumak isteyen kimse, İbn Ümmi Abd’ın kıraatı ile okusun!”⁶⁴ buyurmuştur. Buradan H. Peygamber’in insanları bazı sahâbîlere, bilgilerini kontrol için yönlendirdiği görülmektedir. İlim sahibi kimselere yönelmek, doğru kaynaktan doğru Şekilde öğrenmek çok önemli bir yer tutmaktadır. Bir duygu olan heyecanın bile insandan insana geçiŐi olduğu anlaşılmaktadır.

Bir başka sahabî olan Zübeyr b. el-Avvâm, annesinin Hâşimoğullarının akrabası olması nedeniyle oğlunu onların arasında büyütmüŐtur. Zübeyr b. el-Avvâm çeşitli faaliyetleri öğrenerek yetiŐmiŐtir. Ok atmak, kılıç kullanmak bu faaliyetlere örnek verilebilmektedir. Hatta İslâm için Mekke döneminde kılıç çeken ilk kişi o olmuştur.⁶⁵

Zübeyr b. Avvâm’ın öğrendiği faaliyetler arasında savaşta kullanılan ok atmak ve kılıç kullanmak vardır. Mekke döneminde İslâm için kılıç çeken ilk kişi olması öğrendiğini Allah rızası yolunda faaliyete geçirdiğini göstermektedir. Bir kimse, öğrendiği bilgi ve faaliyetleri insan kazanmada ortaya koyabilmektedir.

O dönemde müşrikler tarafından Müslümanlara olan eziyet artınca Habeşistan’a hicrete izin verilmiştir. Zübeyr b. el-Avvâm ise ilk kafilayla oraya gitmiştir. Mekke’ye hicret edilmeden dnmüŐtur. Esmâ bt. Ebû Bekir (. 73/692) ile evlenmiŐtir. Ticarî meslek hayatına baŐlamıŐtır. Zübeyr b. Avvâm’ın Medine Őehrine geldiğinde atından başka mal varlığı yoktur. H. Peygamber, kendisine bir arazi tahsis etmiştir. Hem bu arazi ile meŐgul olmuş hem de kasaplık yapmıştır. Medine’de H. Peygamber’i (s.a.s.) yalnız bırakmamıştır. Daima yakınlarında bulunmuştur. H. Peygamber ile bütün savaŐlara iŐtirak etmiştir. İslâm Tarihi’nde Beni Kurayza Yahdîlerinin, Müslümanları aldattığı duyulunca H. Peygamber, bu haberin doğruluğunu öğrenebilmek için araştırma yapılmasını talep etmiştir. Zübeyr b. Avvâm ise bu görevi yerine getirmek için nc rolü oynamıştır.⁶⁶

⁶³ Buhârî, “Fedâil’l-Kur’ân”, 8.

⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 2. Baskı, ağrı Yayınları, İstanbul 1992. 1, 26.

⁶⁵ Mehmet Efendioğlu, “Zübeyr b. Avvâm”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul 2013, 44, 522.

⁶⁶ Efendioğlu, “Zübeyr b. Avvâm”, 522.

H. Peygamber'in (s.a.s.) atından başka malı olmayan sahâbîye arazi vermesi de dikkat çekmektedir. H. Peygamber, daima insanlara kucak açmıştır. H. Peygamber ile bütün savaşlara katılan Zübeyr b. el-Avvâm, Müslümanların aldatılmasına tahammül edemeyerek bu olayı çözmeye gayret göstermiş, örnek bir sahâbî olmuştur.

H. Peygamber (s.a.s.): "Benden önce Allah hangi ümmete peygamber göndermişse bu peygamberlerin hepsinin de ümmeti için havârîleri ve Sünneti'ni takip eden, emrine uyan yakın dostları olmuştur."⁶⁷ buyurmuştur. Başka bir hadîste ise "Her peygamberin bir havârîsi vardır. Benim havârîm ise Zübeyr b. el-Avvâm'dır."⁶⁸ buyurmuştur. Havârî'nin terim anlamı Allah'ın gönderdiği peygamberlere inanıp onların yardımlarına koşanlar için kullanılan bir kavramdır. H. Peygamber'in hadîslerinde geçen havârî kelimesine bu şekilde örnekler bulunmaktadır.⁶⁹ Zübeyr b. el-Avvâm'ın gösterdiği davranışların H. Peygamber için takdir edildiği bu hadîsten anlaşılmaktadır.

Sahâbîlerin, H. Peygamber'e bağılılıkları bahsedilen örneklerden anlaşıldığı üzere son derece güçlüdür. Onların gösterdiği takvâyı, mücadeleyi, fedakârlığı ardından gelen nesillerin de gösterebilmesi açısından H. Peygamber'in hayatında konumları mühimdir. H. Peygamber, kan bağı olmayan bazı sahâbîleri Ehl-i Beyt'ten saydığı bilinmektedir. Bu sahâbîlere Selmân el-Fârisî (ö. 36/656), Üsâme b. Zeyd (ö. 54/674) örnek verilebilir. Bu durum manevî anlamda Ehl-i Beyt'ten sayılabileceğine işaret etmektedir. Buna mazhar olmanın takvâya bağı olduğu açıktır.⁷⁰

Sahâbenin Kur'ân-ı Kerîm'de bulunmayan fakat H. Peygamber'in buyruğu olan durumlar hakkında tavrı, tam bir teslimiyet içermektedir. Abdullah b. Ömer (ö. 73/693), Ümeyye b. Abdillâh'a hazar namazı ile korku namazını Kur'ân-ı Kerîm'de bulduklarını fakat sefer namazını Kur'ân'ı Kerîm'de bulamadıklarını sorduğunda, hiçbir şeyden haberleri olmaz iken Allah'ın H. Muhammed'i peygamber gönderdiğini, H. Peygamber, neyi ne şekilde yapıyorsa kendilerinin de o şekilde yapmaları gerektiği cevabını almıştır.⁷¹ Bu durum, H.

⁶⁷ Müslim, "İmân", 20.

⁶⁸ Buhârî, "Fedâilu's-Sahâbe", 13; "Cihâd", 40; Müslim b. el-Haccâc, el-Câmiu's-Sahîh, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, 1992. "Fedâilu's-Sahâbe", 6; et-Tirmizî, Muhammed b. İsâ, es-Sunen, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, 1992. "Menâkıb", 24.

⁶⁹ Osman Cilacı, "Havârî", **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul 1997, 16, 513-515.

⁷⁰ Millî Eğitim Bakanlığı, İslâm Ahlâkı, Ankara, 2018, 137; en-Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb, Sunen, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992. "Taksîru's-Salât", 1; Buhârî, "Nikâh", 1; Tirmizî, Menâkıb, 38.

⁷¹ Nesâî, "Taksîru's-Salât", 1.

Peygamber'e olan güvenlerinin ve teslimiyetlerinin tam olduğunun göstergesi olarak anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber'in sünnetine uymayanların kendisinden olmadığını⁷² ve Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnet'e sımsıkı sarıldıkları müddetçe doğru yoldan çıkmanın mümkün olmadığını⁷³ buyurarak sahâbeyi bu konuda titiz davranmaya sevk ettiği belirtilmelidir.

⁷² Buhârî, "Nikâh", 1.

⁷³ Mâlik b. Enes, el-Muvattâ', Çağrı Yayınları, 2. Baskı, 1992. "Kader", 3.

4.SAHÂBENİN İNSAN KAZANMA SANATI

Tezin ana konusu olan sahâbenin insan kazanma sanatı bu bölümde ele alınmıştır. Tebliğ ve davet kavramları, sahâbenin insan kazanma metodları ve bazı davranışlarının insan kazanmada etkisi üzerinde durulmuştur. İnsan kazanma engelleri ve insan kazanmada sahâbenin önemi, mücâdelesı gibi birçok konu ele alınmıştır.

4.1. Tebliğ ve Davet ile İnsan Kazanma

Tebliğ ve davet metodu insan kazanma yöntemlerinden biridir. Sahâbe-i Kirâm'ın bu metotla insan kazanmasının örnekleri mevcuttur. Bu bölümde tebliğ ve davet kavramları açıklanarak Sahâbe-i Kirâm'ın bu yöntemle insan kazanması ele alınmıştır.

Sahâbenin, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) tebliğ metodunu uygulayabilmesi için öncesinde kendisinin eğitiminin donanımlı olması gerekmektedir. Dinin emir ve yasaklarını tam olarak bilmekle birlikte yaşantıya aktarması gerekmektedir. Bunun yanında insan ilişkilerinde yeri geldiğinde ılımlı, yapıcı ve ikna kabiliyeti yüksek karaktere sahip olması gerektiği düşünülebilir. Kur'ân-ı Kerîm'de ve Sünnet'te bulunmayan olay ve durumlarda karar mekanizmasını dine uygun bir şekilde tatbik etmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Verecekleri kararlar ile insanların hayatlarına dokunmaları sonraki Müslümanlar için paha biçilemez bir servet olduğu görülmektedir. Sahâbe tarafından, Hz. Peygamber'in bazı kararlarına beşerî veya ilahî olup olmadığı hususunda sorular yöneltilmiş, beşerî cevabı alındığında kendi fikirlerini sundukları bilinmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) onlara açtığı alan ile kendilerinde özgüven bularak düşünce üretmişlerdir. Onların Hz. Peygamber döneminde yaşayarak Hz. Peygamber ile vakit geçirmiş olmaları, Hz. Peygamber'in terbiyesinde yetişmeleri Hz. Peygamber'e ulaşmak için onlara ulaşmanın zorunluluğu, sahâbenin değerinin önemini ortaya koymaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'i anlamak için Hz. Peygamber'e, Hz. Peygamber'i anlamak için de sahâbeye olan ihtiyaç birbirine geçmiş durumda bulunan zincir parçaları gibi olduğu apaçık ortadadır.

4.1.1. Tebliğ ve Davet Tanımı

Tebliğ تَبْلِيغ taşımak, götürmek, ulaştırmak, bildirmek ve erişirmek anlamlarına gelmektedir. Terim anlamı ise peygamberlerde olması gereken vacip sıfatlardan biri olup, peygamberlerin vahiy yolu ile Allah'tan gelen hükümlerin hiçbirini gizlemeden, eksiltmeden ve herhangi bir ilavede bulunmadan aynı şekilde insanlara ulaştırmasına denir.⁷⁴ Peygamberlik görevlerinden biri olan tebliğ, tüm insanlara ulaştırma anlamında kavramlaşmıştır. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) peygamberliğini sadece Müslümanlara değil bütün insanlara iletmesi manasında kullanılmaktadır.⁷⁵ Tebliğ, din, dil, ırk ayırt etmeden her kesime yapılan bir faaliyettir.

Kur'an-ı Kerim'de دَعْوَة (davet) sözcüğü altı âyette geçmektedir. Davet kelimesinin sözlük anlamı ise “çağırarak, seslenmek, adlandırmak, dua veya beddua etmek, ziyafete çağırarak” anlamlarına gelmektedir. Terim anlamı ise “İslâm'a ve İslâm esaslarının uygulanmasına çağrı” manasına gelmektedir.⁷⁶ Davet sözcüğü, Hz. Peygamber'in etrafındaki bireyleri İslâm dinine çağırması manasına gelen bir kavram olarak kullanılmaktadır.

4.1.2. Sahâbenin Tebliğ ve Davet Faaliyetleriyle İnsan Kazanması

İnsanlık için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmet⁷⁷ olan sahâbe, irşâd ve tebliğ faaliyetlerinde Hz. Peygamber'i asla yalnız bırakmamıştır. Onların mallarını feda etmelerinin savaflara etkisi, yurtlarını terk ederek tebliğ ve davet faaliyetlerine katkıları sahip oldukları önemi ortaya koymaktadır. İcraatlarından, iyi bir dinleyici oldukları anlaşılmaktadır. İyi bir dinleyici olmak iyi bir öğretici olmanın temellerinden olduğu düşünülmektedir.

Sahâbe nesli yaratılmış diğer insanlardan ayrı bir özelliğe sahip olmadığı gibi peygamberler gibi günahsız da değildir. Çoğunluğu önce yaşadığı şirk hayatından âyetlerin emir ve yasakları, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) verdiği eğitim ile kurtulmuştur. Vahye

⁷⁴ Dinî Kavramlar Sözlüğü, “Tebliğ”.

⁷⁵ Muhiddin Okumuşlar, “Kur'an'da Tebliğ, Davet ve Emir-Nehiy Kavramlarının Eğitim Felsefesi Açısından Değerlendirilmesi”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 2007, 99.

⁷⁶ Mustafa Çağrı, “Davet”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1994, 9, 16.

⁷⁷ *Kur'an-ı Kerim*, Âl-i İmrân, 110.

muhatap olan Hz. Peygamber'den aracısız öğrendikleri İslâm'ı, hakikî olarak yaşayarak sonradan gelen ümmete örneklik teşkil etmişlerdir.⁷⁸

Hz. Peygamber'in tebliğ vazifesini de cihat ile bir tuttuğu bilinmektedir. Nitekim Hz. Peygamber, Allah'ın kelimesinin yücelmesi için savaşı kimsenin, Allah yolunda olduğunu⁷⁹ ve müşriklerle mal, can ve dil ile cihat edin⁸⁰ emrini vermiştir. Sahâbîler de farklı farklı coğrafyalara giderek İslâm'ı yaymış, Kur'ân-ı Kerîm'in hükümlerini uygulamaya gayret göstermiş, Sünnet'e uymuşlardır. Günümüz coğrafyalarında Müslüman toplulukların kazanılmasında sahâbenin emeği ve gayretinden söz etmemek mümkün değildir.

Sahâbe hayatlarında insan kazanmaya dair birçok örnek bulunmaktadır. Bunlardan biri Abdullah b. Huzâfe (ö. 35/655) örneğidir. O, Rasûlullah'ın (s.a.s.) irşâd ve davetinin ilk yıllarında Müslüman olmuştur. Hz. Peygamber'e (s.a.s.) elçilik yapan bir sahâbîdir. Hz. Peygamber, davet mektubunu İran hükümdarına üstün temsil yeteneğine sahip olan Abdullah b. Huzâfe'nin başkanlığında göndermiştir. Sahîh kaynaklarda imanından ve kahramanlıklarından bahseden rivâyetler bulunmaktadır. Düşman kuvvetleri Abdullah b. Huzâfe'yi Suriye'de bir savaşta esir alarak krala götürüp Hz. Peygamber'in ashâbından olduğunu söylemişlerdir. Kral, Abdullah b. Huzâfe'ye Hristiyanlığı kabul ederse, makam ve servet teklif etmiştir. Teklifine ehemmiyet vermediğini farkedince ölüm ile korkutmaya çalışmıştır. Abdullah b. Huzâfe'nin bu tehdide de aldırmadığını görünce başından öpmesi şartı ile kendisini öldürmeyeceğini söylemiştir. Abdullah b. Huzâfe'nin taviz vermeden kararlı duruşu sonucunda kendisiyle birlikte esirleri de serbest bırakacağını belirtmiştir. Abdullah b. Huzâfe, bu teklifi kabul ederek kralın alnından öpmüştür. Böylece seksen veya yüz Müslüman kardeşinin hayatını kurtarmıştır. Medine'ye geldiğinde, Hz. Ömer, Abdullah b. Huzâfe'nin alnından her Müslümanın öpmesi gerektiğini söyleyerek alnından öpmüştür.⁸¹

Sahâbenin üstün temsil yeteneği, cesareti, kararlılığı insan kazanması hususunda büyük önem taşımaktadır. Abdullah b. Huzâfe, onlarca esirin kurtulmasını sağlamıştır. Abdullah

⁷⁸ Efendioğlu, Sahâbe, 491.

⁷⁹ Buhârî, "Cihâd", 15; Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as, es-Sunen, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992. Cihâd, 26.

⁸⁰ Ebû Dâvûd, "Cihâd", 18.

⁸¹ Ali Yardım, "Abdullah b. Huzâfe", TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul 1988, 1, 108.

b. Huzâfe'nin bu davranışının Hz. Ömer tarafından takdir görmesi de bu olayın insanlar arasında örnek davranış olarak yayılmasını kolaylaştıracaktır.

Sahâbenin insan kazanma sanatına verilecek bir diğer örnek Mus'âb b. Ümeyr'dir (ö. 3/625). Mus'âb b. Ümeyr, zengin bir aileye sahip bir sahâbidir. Hz. Peygamber (s.a.s.), Mus'âb b. Ümeyr'i Birinci Akabe Biatı'ndan sonra İslâm'ı tebliğ için Medine'ye göndermiştir. Hz. Peygamber'in tebliğiyle ilk Müslümanlardan biri olmuştur. Fakat Hz. Peygamber'in peygamberliğine ailesi itiraz etmektedir. Bu sebeple Mus'âb b. Ümeyr, Hz. Peygamber'in yanına bir süre gizli gidip gelmiştir. Namazlarını da gizli kılmıştır. Daha sonra Müslüman olduğu öğrenilince zor bir döneme girmiştir. Ailesi hapsedip baskı yaparak vazgeçmelerini istemişler fakat başarılı olamamışlardır. Hz. Peygamber (s.a.s.) Mus'âb b. Ümeyr'i Medine'ye öğretmen olarak görevlendirdiğinde, orada Es'ad b. Zürâre'nin (ö. 1/623), evinde kalarak, onun desteğiyle birlikte faydalı çalışmalar yürütmüştür. Tanınmış bazı kimselerin Müslüman olmasına vesile olmuştur. Hz. Peygamber'in tebliğ modelini kavraması, inen âyetleri ezbere bilmesi ve hitâbetinin güçlü olması Üseyd b. Hudayr (ö. 20/641) ve Sa'd b. Muâz (ö. 5/627) örnek verilebilir. 622 yılında hac mevsiminde ikisi kadın olmak üzere, yetmiş beş kişiyle Hz. Peygamber'in yanına Mekke'ye gelmiştir. Bir yıl boyunca yaptığı tebliğ çalışmalarını anlatarak Hz. Peygamber'in memnuniyetini kazanmıştır.⁸²

Mus'âb b. Ümeyr'in zengin bir aileye sahip olmasına rağmen mala tamah etmeyerek ömrünü İslâm hizmetine adanması ve bu yolda insan kazanması onu öne çıkaran özelliklerdendir. Ailesine karşı sabır göstererek bütün zorluklarla mücadele etmesi sonucu insanlığı aydınlatan bir öğretmen olmuştur. Hz. Peygamber'den (s.a.s.) öğrendiği tebliğ metodunu uygulayarak İslâm'a girişlerde büyük bir rol oynamıştır. Mus'âb b. Ümeyr'in yaşamından; kararlılığın, sabrın ve dirâyetin insan kazanmaya olan etkisi anlaşılmaktadır.

Sa'd b. Muâz, Mus'âb b. Ümeyr'in teklifiyle İslâm'ı kabul etmiştir. Sa'd b. Muâz'ın Müslüman olması Medine'de İslâm'ın yayılmasında bir dönüm noktasıdır. Kur'ân okuyuşundan ve konuşmalarından etkilenen Sa'd b. Muâz İslâm'a girdikten sonra halkı toplayarak İslâm'a davet etmiştir. Daveti reddedenler ile ilgisini keseceğini belirtmiştir. Saygı duyulan bir kimse olması sebebiyle daveti kabul edilmiştir.⁸³

⁸² Hüseyin Akgül, "Mus'ab b. Ümeyr", **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul 2020, 31, 226.

⁸³ Mehmet Efendioğlu, "Sa'd b. Muaz", **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul 2008, 35, 374.

Sa'd b. Muâz'ın Mus'âb b. Ümeyr'den etkilenererek Müslüman olması, yumuşak söz ve güzel ahlâk ile örnek olmanın, insan kazanma sanatı üzerinde önemini ortaya koymaktadır. Bir kimsenin kazanılmasının bazen birçok kimseye de sebep olduğu buradan anlaşılmaktadır.

Medineliler'den İslâmiyeti ilk kabul eden kişi olan Es'ad b. Zûrâre, (ö. 1/623) insan kazanma hususunda birçok örnek ortaya koymuştur. İkinci Akabe Biat'ında Hz. Peygamber'in (s.a.s.) elini tutarak "Ey insanlar! Muhammed'e ne üzerine biat ettiğinizi biliyor musunuz? Siz Arap'la, Acem'le, cin ve insle İslâm'a davet uğrunda savaşmak üzere biat ediyorsunuz" demiştir. Orada bulunan kimselerin, savaş isteyen kimselerle savaşacaklarını barış isteyen kimselerle barışacaklarını söylemeleri üzerine Es'ad b. Zûrâre, Hz. Peygamber'in şartlarını açıklamasını istemiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.), Allah'tan başka ilâh olmadığına, kendisinin Allah'ın Rasûlü olduğuna iman etmelerini, namaz kılıp zekât vermelerini, kendisini dinlemelerini ve itaat etmelerini, işi ehil kimselere teslim etmelerini, kişi ve aileleri korudukları gibi kendisini de korumak üzere biat etmelerini istemiştir. Onlar da bu biatı kabul etmişlerdir.⁸⁴

Es'ad b. Zûrâre, orada bulunanlarla Hz. Peygamber (s.a.s.) arasında iletişim sağlayarak onların biat etmesini sağlamış ve onlarca kişiyi İslâm'a kazandırmıştır.

Hz. Peygamber'in Muâz b. Cebel'i (ö. 18/639) Yemen'e vali olarak gönderirken ona yaptığı tavsiyeler insan kazanma konusunda önemli kriterlerdir. İbn Abbas'dan (ö. 68/687) rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah (s.a.s.) Muâz'ı Yemen'e vali olarak gönderdiğinde ona, "Sen Ehl-i Kitâb olan bir topluma gidiyorsun. Onları Allah'tan başka hak bir ilah olmadığına, benim de O'nun Rasûlü olduğuma şehâdet etmeye davet et. Buna uyarlarsa, Allah'ın bir gün ve gecede beş vakit namaz kılmayı emrettiğini bildir. Bunu da kabul ederlerse, onlara zenginlerden alınıp fakirlere verilecek olan zekâtın da farz kılındığını bildir. Bunu da kabul ederlerse, mallarının en iyilerini almaya kalkma! Mazlûm kimselerin bedduasından sakın! Çünkü Allah ile mazlûm kimselerin arasında perde yoktur." buyurmuştur.⁸⁵

⁸⁴ İsmail Hakkı Ünal, "Es'ad b. Zûrâre", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul 1995, 11, 352.

⁸⁵ Buhârî, "Zekât", 63.

H. Peygamber, (s.a.s.) Muâz b. Cebel'in Yemen'e bir davetçi ve öğretmen olarak gönderdiğinde, nelere dikkat etmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. H. Peygamber (s.a.s.), insan kazanmada tadrîcîlik ve sabrın önemini ortaya koymuştur. İbadetlerin tadrîcî bir şekilde anlatılmasını istedikten sonra mazlûmun bedduası hususunda uyarı yaparak insan haklarını vurgulamıştır.

İnsan kazanma konusunda bir diğer örnek Hâlid b. Saîd'dir (ö. 14/635). Hâlid b. Saîd, babası câhiliye döneminde yaşayan, İslâm düşmanlarından olup Mekke'nin ileri gelen insanlarından biridir. Kızının beyanına göre Hâlid b. Saîd, beşinci Müslümandır. Babasından çekindiği için İslâm'ı kabul ettiğini açıklamadığı da ifade edilmiştir. H. Ebû Bekir (ö. 13/634), Hâlid b. Saîd'e iman etmesi hususunda tavsiyelerde bulunmuştur. Bu tavsiyeler üzerine Hâlid b. Saîd, H. Peygamber'e (s.a.s.) gidip İslâm dini hakkında bilgi alır ve Müslüman olur. Fakat Babası azılı bir İslâm düşmanı olması sebebiyle Hâlid b. Saîd'i çok kötü bir şekilde döver. Sıcakın altında susuz bırakarak cezalandırır. Kardeşlerinin Hâlid b. Saîd ile konuşmalarını yasaklar ve onları Hâlid b. Saîd'ten uzaklaştırır. Bu kadar zulme rağmen Hâlid b. Saîd, İslâm dininden dönmez. Babası Hâlid b. Saîd'in İslâm dininden vazgeçmeyeceğini anlayınca onu evden atmıştır. Hâlid, H. Peygamberle Umretü'l-Kazâ'da, Mekke'nin Fethi'nde, Huneyn, Tâif ve Tebük gazvelerinde bulunmuştur.⁸⁶

H. Ebû Bekir'in bu güzel davranış, tebliğ ve nasihatlarının Hâlid b. Saîd'e etkisi olduğunu söylemek kaçınılmazdır. H. Ebû Bekir'in burada Hâlid b. Saîd'i yönlendirmesi onun H. Peygamber'e gidip Müslüman olmasına vesile olduğu görülmektedir. Bu durum onun çevresi tarafından iyi anlaşıldığını ve ifade yeteneğinin çok kuvvetli olduğunu göstermektedir. Nitekim kişi çok keskin bir zekâyâ sahip olduğu kanaatinde olsa da ifade yeteneği az ise ve çevresinde bulunan insanlar onu anlamakta güçlük çekiyorsa ondan başka kimseye zekâsının faydası dokunmayacaktır.⁸⁷ Burada söz konusu, sahâbenin keskin zekâyâ sahip olup olmaması tartışmasına girilmeksizin hitabının güçlü ve anlaşılır olduğudur. H. Ebû Bekir'in, teşvikiyle İslâm'a insan kazandırdığı görülmektedir.

⁸⁶ Mehmet Yaşar Kandemir, "Hâlid b. Saîd", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları İstanbul 1997, 15, 287-288.

⁸⁷ Adnan Ceylan, "Etkili İletişim Geliştirmede Aktif Dinlemenin Önemi", **Öneri Dergisi**, 1997, 83.

4.2. Sahâbenin Bid'at'a Düşen İnsanları Kazanması

Sahâbe-i Kirâm, yanlış düşen kimselere uyarıda bulunarak sahîh olan bilgiyi aktarmıştır. Böylece hatalarından dönmesini sağlayarak onları kazanmıştır. İnsanları doğruya yönlterek sahîh olmayan bilgilerin yayılmasını engellemiştir.

Sünnet'e uyma gayretinde bulunurken karşı karşıya kalınan tehlike bid'attır. Bid'at, bir kültür değişimi ve erezyonudur. Bid'at terim anlam olarak dinin aslında bulunmayan, şer'i delillere dayanmayan Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünnetine uymayan şeyler olduğu bilinmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'in açık olan hükümlerine sahâbe, tabiîn ve ictihâd eden müctehidlerin genel olan görüşlerine uymayarak ortaya konulan duruma bid'at denmektedir. Bu terim anlamlarından anlaşılacağı üzere bir olaya veya davranışa bid'at denilebilmesi için dinin içeriğine zıt olması gerekmektedir. Genel kanaat, toplumda kültür değişimlerinin bid'atin ortaya çıkmasına sebep olduğu şeklindedir.⁸⁸

Bu başlık altında sahâbenin bid'atın önüne daima geçmeye çalıştığına dair örnekler zikredilecektir. Huzeyfe b. Yemân (ö. 36/656), Rasûlullah'tan ashâbının öğrenmediği bir ibadeti yapması gerekmediği, öncekilerin sonradan gelenlere ibadetlerin tafsilatında söz hakkı bırakmadığı, Allah'tan sakınılması ve öncekilerin yoluna uyulması hususunda açıklamalar mevcuttur.⁸⁹ Sahâbenin, Rasûlullah'ın Sünneti'ne vurgu yaparak bid'ate tavrını ortaya koyması dikkat çekmektedir. Kendisinin İslâm'da yerinin de altını çizdiği anlaşılmaktadır.

Tabiîn âlimlerden Saîd b. Müseyyeb (ö. 94/713), iki rek'at nafîle namazı kerâhet vaktinde kılan birini görmüştür. Bu vakitte namaz kılmasının uygun olmayacağını anlatmıştır. Bu durumun doğruluğunu iddia eden adam kendisini savunarak Allah'ın bundan dolayı azap edip etmeyeceğini sormuş, Saîd b. Müseyyeb, Sünnet'e uymadığı için Allah'ın azap edeceğini, namaz kıldığı için etmeyeceğini açıklamıştır.⁹⁰ Saîd b. Müseyyeb, fikrî manada kendisini sıkıştıran bu kimseye karşı çok isabetli bir cevap vererek Sünnet'e olan hassasiyeti sahâbeden öğrendiği gibi aktardığı görülmektedir. Sahâbe ve sahâbenin

⁸⁸ Dinî Kavramlar Sözlüğü, "Bid'at".

⁸⁹ Buhârî, "İ'tisâm", 2.

⁹⁰ ed-Dârimî, Abdullah b. Abdîrahmân, es-Sünen, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992. "Mukaddime", 438.

yetiştirdiği tabiînin bazı kimselerin ibadet ederken sonradan ortaya atılan davranışlara karşı tepki göstermişlerdir.

Sahâbeden Ebû Mûsâ el-Eşarî (ö. 42/662) sabah namazından önce Abdullah b. Mes'ûd'un (ö. 32/652) kapısının önüne gelerek orada mescide gitmek için onu bekleyen kimselere onun çıkıp çıkmadığını sormuştur. Abdullah b. Mes'ûd'un çıktığı ve ona biraz önce mescitte tuhafına giden bir olayla karşı karşıya kaldığını, hayırlı olarak göründüğünü söylediği bildirilmiştir. Abdullah b. Mes'ûd bu işin ne olduğunu sorguladığı, Ebû Mûsâ el-Eşarî, mescitte halka şeklinde cemaatler oluşturulduğunu her halkada bir kişinin tekbîr, tehlîl getirilmesi için uyarıda bulunduğunu, bu kimsenin ellerinde çakıl taşları bulunduğunu, cemaatin bu emirlere eksiksiz uyduğunu anlattığı bilinmektedir. Abdullah b. Mes'ûd, Ebû Mûsâ el-Eşarî'ye onlara bir şey söyleyip söylemediğini sorduğu, Ebû Mûsâ el-Eşarî, onun görüşünü almak istediği ancak kendisinin bir şey söylemediği nakledilmiştir. Birlikte mescide yürüdükleri, mescide geldiklerinde Abdullah b. Mes'ûd, bu halkalardan birini gördüğu, Abdullah b. Mes'ûd'un yaptıkları işi sorduğunda, çakıl taşları ile tekbîr, tehlîl ve tasdiklerini saydıkları cevabı verilmiştir. Abdullah b. Mes'ûd'un o taşlarla o kimselerin günahlarını saymalarını istemesi bu şekilde hayırlarının eksilmeyeceğinin teminatını verdiğini söyleyerek tepki göstermiştir. Aralarında bu kadar sahâbe dururken kendilerinin Hz. Muhammed (s.a.s.) ümmetinin hidâyette olduğundan daha çok mu hidâyette olan bir ümmet olduğunu yoksa sapkınlığın kapısını mı araladıklarını o kimselere sorgulattığı bilinmektedir. Tepkileri niyetlerinin sadece hayırda bulunmak olduğu olsa da Abdullah b. Mes'ûd, tavrını değiştirmemiştir. Hayır uman fakat beklediği hayrı bulamayan insanlardan bahsetmiştir. Hz. Peygamber'in bir hadîste bahsettiği topluluğa benzettiğini söyleyerek onlardan yüz çevirip oradan ayrılmıştır.⁹¹

Anlatılan olaya açıklık getirilmesine en çok katkı sağlayan davranışın Ebû Mûsâ el-Eşarî'nin davranışı olduğu söylenebilmektedir. Bir sahâbînin diğer bir sahâbîyi, hayretle karşılaması veya bilemediği durumlarda soru sorması veya yardım istemesi onların bilgi, beceri, kavrama ve anlayış açısından derecelendiğini göstermektedir. Bir hadîste bir topluluğu: "Kur'ân okuyan fakat okudukları kalplerine işlemeyen"⁹² olarak tavsif etmiştir. Abdullah b. Mes'ûd'un yapılan bu işi hoş karşılamadığı ve tepkisini ortaya koyduğu

⁹¹ Dârimî, "Mukaddime", 211-213; İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd, es-Sunen, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992. "Mukaddime", 12.

⁹² Buhârî, "Tevhîd", 57.

anlaşılmaktadır. Aralarında bu kadar çok sahâbî bulunurken de bu yapmaları garipsenmiştir. Bu davranışı ile bid'atlere karşı tavır göstermiştir. İnsanların yanlış düşmesine engel olarak onları kazanmıştır. Günümüzde de bu davranışların örnek alınması insanın dünya ve ahiretini güzelleştirecektir.

Sahîh bilgiye ulaşmak soru sormaktan, okumak ve araştırmaktan geçmektedir. Nitekim Allah Rasûlü (s.a.s.), sahâbeye soru yönelttiği zaman sahâbe sorunun cevabını bilmesine rağmen: "Allah ve Rasûlü daha iyi bilir."⁹³ cevabını aldığı bilinmektedir.

Hız. Peygamber (s.a.s.) ezan ile kamet arasında bulunan sürede yapılacak olan duaya Allah'ın icâbet edeceğini⁹⁴ söylemiştir. Sahâbe bunun üzerine: "Duayı nasıl yapmaları gerektiğini?" sormuştur. Hız. Peygamber: "Dünya ve âhiret için âfiyet dileyin!" buyurmuştur.⁹⁵ Böylece afiyetin önemine Hız. Peygamber'in vurgu yaptığını öğrenmişlerdir. Sahâbe, Hız. Peygamber'e birçok hususta soru sormuştur. Onların sordukları sorulara Hız. Peygamber'in cevap vermesiyle konu hakkındaki bilgi detaylandırılarak ayrıntılı ve sahîh bilgiye ulaşılmıştır.

4.3. İnsan Kazanmada Sahâbenin Eleştiriyeye Açık Olmasının Etkisi

İnsanın eleştiriyeye açık olması kendini geliştirebilmesi açısından önemlidir. İnsan bazen kendi eksiklerini tespit edemeyebilir. Geliştirmesi gereken yönlerini göremeyebilir. Bu hususta eleştirileri dikkate almak önemli bir yer tutmaktadır. Hız. Peygamber (s.a.s.) ile Sahâbe-i Kirâm arasında da bu durum yaşanmıştır. Sahâbe-i Kirâm Hız. Peygamber'in eleştirisiyle karşı karşıya kaldığında, yapılan uyarıları dikkate almış ve doğru olanı hayatına geçirmiştir.

Sahâbenin hayatından alacağımız olumlu davranışlar olduğu gibi onların beşer olması sebebiyle olumsuz davranışları da olduğu, Hız. Peygamber tarafından ikaz edildikleri veya ceza aldıkları bilinmektedir. Fakat bu durum sonradan gelenlere çok büyük katkılar sağladığı düşünülmektedir. Çünkü ikaz edildikleri durumlarda Hız. Peygamber'in uyarısı olduğu için diğer Müslümanlar için de önemlidir. Bu durum, Hız. Peygamber ile sahâbenin

⁹³ Muslim b. el-Haccâc, el-Câmiu's-Sahîh, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992. "Birr, 20".

⁹⁴ Ebû Dâvûd, "Salât", 35.

⁹⁵ Tirmizî, "Daavat", 129.

arasındaki iletişimde değişiklik oluşturmamıştır. Hz. Peygamber sahâbeyi beşer olarak düşünerek onları değerlendirmiştir. Sahâbeyi anlamaya çalışırken onların insanüstü varlıklar olmadığını, birtakım günahlar işlemelerinin normal olduğunu da değerlendirmek gerekmektedir. Bundan ötürü sahâbeye karşı yanlış tutum ve davranışlardan kaçınılmalıdır. Burada kilit nokta, Hz. Peygamber'in onların tutum ve davranışlarından dolayı takındığı tavidir. Bu tavır, sahâbeye ve tüm Müslümanlara ı ışık tutacak bilgi taşımaktadır.⁹⁶

Sahâbe'yi, Hz. Peygamber (s.a.s.) yetiştirmiştir. Hz. Peygamber'in yetiştirdiği sahâbe, Hz. Peygamber ile tüm Müslümanlar arasında bir köprü görevindedir. Onların uygun olmayan davranışlarına dikkat çekmek yerine onların da günah işleyebilen bir insan olduğunun farkına varılması ve bu yanlışlara Hz. Peygamber'in nasıl bir tepki verdiğine dikkat çekmenin uygun olduğu düşünülmektedir.

Muâz b. Cebel cemaate yatsı namazını kıldırırken Bakara Sûresi'ni okumuş ve tarım ile uğraşarak yorgun düşen cemaat bu durumu Hz. Peygamber'e (s.a.s.) şikâyet etmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.) Muâz b. Cebel'e "Sen fitne mi çıkarmak istiyorsun?" diyerek namazı daha kısa surelerle kıldırmasını istemiştir.⁹⁷

Muâz b. Cebel'e yapılan uyarı tüm Müslümanların dikkate alacağı bir uyarıdır. Bununla birlikte Muâz b. Cebel'in bu uyarıyı dikkate alması, sahâbeyi kazanmasını sağlayacaktır.

Muâz b. Cebel, insanların usanmasının önüne geçerek i'tidâlli bir davranış ortaya koymuş olacaktır. Sahâbe-i Kirâm'ın i'tidâlli davranışlar ortaya koyarak ibadetlerde denge oluşturması, insan ve toplumun huzuruna katkı sağlaması açısından önemli bir aşamayı oluşturmaktadır. Huzur ve sükûnun hâkim olduğu toplumlarda yetişen insanlar ilmî, fikrî ve ahlâkî yönden örnek konumuna sahip olabileceklerdir.⁹⁸

Eğitim öğretim faaliyetlerinde bulunan kimseler, gelen uyarıları dikkate almalı, muhatabın durumuna göre, kolaylaştırıcılık ilkesini uygulamayı unutmamalıdır.⁹⁹

⁹⁶ İhsan Arslan, "Sahâbe'nin Olumsuz Davranışları Karşısında Hz. Peygamber'in Tavrı", **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, 2012, 120.

⁹⁷ Buhârî, "Ezân", 60, "Edeb", 74.

⁹⁸ Erdoğan Köycü, "Sahâbenin Model Davranışlarının (İ'tidâl) Oluşumunda Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Rolü", **Uluslararası İslâm ve Model İnsan Sempozyumu**, 2018, 527.

⁹⁹ Yunus Emre Sayan, "Muâz b. Cebel ve Eğitimsiliği", **Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2021, 1120.

4.4. Sahâbenin Rihle Faaliyetleriyle İnsan Kazanması

رَحْلَة Rihle kelimesi yola koyulmak, bir şeyin sırtına binmek manasına gelen **رَحْل rahl** kökünden türediği bilinmektedir. Terim anlamı **الْحَدِيثُ طَلَبُ Talebu'l-Hadîs** ve seyahate râvî ile ilgili bilgi edinmek amacıyla çıkma manasına gelen **er-Rihle fî Talebi'l-Hadîs** olarak kullanılmaktadır. Rihle yolculuğuna çıkan kimseye **رَاحِل râhil** denmektedir. Bu amaç ile yolculuğu çok yapanlara ise **رَحَّالَة rahhâle**, **رُحْلَة ruhle**, **جَوَّالَة cevvalê**, **الْأَقَالِمِ طَوَّافُ tavvâfû'l-ekâlim** denmektedir. Rihlenin gerçekleştirildiği zaman dilimine bakıldığında Hz. Peygamber (s.a.s.) dönemine kadar gittiği görülmektedir. Bazı gruplar ve elçiler farklı coğrafyalardan çeşitli sebeplerle Hz. Peygamber'in yanına gelmektedir. Bu sebeplerden bazıları, Hz. Peygamber'i tanımak, ibadetlerin tatbikî hakkında bilgi almak, kendilerine gereken bilgileri öğrenmek olduğu bilinmektedir. Daha sonra elde edilen bu bilgiler kabilelerine anlatılmıştır. Amaç İslâm dini ve ibadetlerin tatbiki hakkında bilgi edinmeye yönelik olsa da bu şekilde hadîs öğrenilmiş ve başka insanlara öğretilmiştir. Tâbiîn döneminde rihle, rivâyet almak ya da rivâyeti teyit etmek amacıyla yapıldığı bilinmektedir. Sahâbe dönemindeki yolculuklar ise Hz. Peygamber'den duydukları bir haberi arkadaşlarına ulaşıp onların bilgisiyle teyit etmesine ve hiç duymadıkları bir haberi ilk kişiden öğrenmelerine dayanmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.), ilim öğrenmeye teşvik etmesiyle sahâbenin bir hadîs için bile yolculuğa çıkması sonraki nesil olan tâbiîni etkilediği bilinmektedir.¹⁰⁰ Bu emekler, Sünnet'in günümüze sahîh bir şekilde aktarılmasını sağlamıştır. Gidilen yerlerde birçok insana fayda sağlanmıştır. Sahâbenin ömrünü Allah'ın rızası uğruna harcaması kalıcı bir hayat olan ahireti kazandırmıştır. Birçok insanın, Hz. Peygamber'in davetine bağlılığını sağlayarak huzur ve sükûn içinde hayatlarını idâme ettirmelerine zemin hazırlamıştır.

Sahâbîler, fetihler nedeniyle birçok ülkeye dağılmıştır. Onların hafızasında olan hadîsler, yapılan yolculuklar sayesinde, karşı karşıya kalınan kaybolma tehlikesinden kurtulmuştur. Hiç duyulmayan rivâyetlere ulaşmak, bir hadîsi birçok farklı kanaldan elde etmek, âlî isnâdı elde etmek, bir hadîsi hasen seviyesine çıkarmak, hadîste bahsi geçen olayın bizzat yaşamış olan sahâbîye ya da ondan alınmış bilgiyi elde edip hadîslerin söylenme sebeplerine (**Esbâbu Vurûdi'l-Hadîs**) ulaşmak, râvîlerin hayatlarına dair bilgiler elde etmek mümkün olmuştur. Böylece tabakât denilen literatür zenginlik kazanmıştır. Rihle,

¹⁰⁰ İbrahim Hatipoğlu, "Rihle", **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul 2008, 35, 106.

İslâm ülkeleri arasındaki ilişkinin kuvvetlenmesinde ve kültürde ortaklığın yaşanmasında etkili olmuştur. Rihle yapılması hadîs rivâyet eden kimsenin ilmî ve insânî açıdan olgunlaşmasını sağlamıştır. Ünlü bir muhaddisin üstün terbiyesini, İslâm'ı nasıl yaşadığını ve yeteneklerini görmek râvîde olumlu bir etki bıraktığı anlaşılmaktadır. Bu sebeple pek çok kimse fazilet sahibi âlimleri tanımak, onları kendilerine rol model edinmek için ilim yolculuğuna çıktığına dikkat çekilmektedir. Diğer yandan rihleler vesilesiyle hadîslerin **tedvîn** edilmesi erken dönemde gerçekleşmiştir. Tek bir kişinin hâfızasında mevcut bulunan bir hadîs toplumun geleceğine ışık tutmuş, kuşaklar arasında sağlam bir bağ kurulmuş ve elde edilen bilgiler sahîh şekilde gelecek nesillere aktarılmıştır. Hadîs ilmiyle uğraşan öğrencilerin yaptıklarına bakıldığında eğitim aldıkları hocalarının hayatını tespit ederek ricâl edebiyatını ileri seviyeye götürmekle kalmadıkları görülmektedir. Ulaştıkları mekânlarda coğrafya ve tarih ile ilgili veriler toplanıp kaydedilmiş, diğer alanlara fayda sağlanacak çok büyük bir miras bırakılmıştır.¹⁰¹

Rihle denilince hadîs talebi için yapılan yolculuk akla gelmektedir. Sahâbenin farklı yerlere gitmelerinde, cihâdın rolü ve İslâm'ı farklı bölgelere ulaştırma güdülerini vardır. Sahâbenin rihle nedeniyle farklı coğrafyalara yerleşmeleri, coğrafyada bulunan insanların Hz. Peygamber'in (s.a.s.) tebliğiyle tanışmalarında etkili olmuştur. Böylece onlar örnek ahlâklarıyla insan kazanmışlardır.

Ashâb-ı Kirâm'ın yeni fethedilen bölgeler, hadîsleri farklı konumda bulunan Müslümanlara anlatmak ya da hadîslerin farklı senedlerini toplamak nedeniyle Medine'den ayrılarak gerçekleştirdikleri rihlelerin asıl maksadı gidilen yerlerde bulunan Müslümanlara yönelik eğitim ve öğretimin yanı sıra oradaki Müslümanların bilgi ve deneyimlerinden kazanımlar elde etmeye yöneldikleri anlaşılmaktadır. Sahâbe, yaptığı rihleler neticesinde, farklı coğrafyalara Kur'ân ve Sünnet'in öğretilerini yaymış ve ibadetlerin tatbikini göstermiştir. İslâm coğrafyasının farklı bölgelerinde bulunan hadîsler tedvîn edilmiştir.¹⁰² Neredeyse unutulmaya yüz tutmuş hadîsler kaybolmaktan kurtulmuştur. İlim insanları bir araya gelmiş böylece tüm bölgelere ilim yayılmış ve ortak bir medeniyet oluşmuştur. Bu

¹⁰¹ İbrahim Hatipoğlu, Rihle, 107.

¹⁰² Erdoğan Köycü, "Hadîs Metinlerinin Tedvîn ve Tasnîfinde Önemli Bir Yere Sahip Olan "er-Rihle fi Talebi'l-Hadîs"ın Rolü Üzerine Bir Değerlendirme", **Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi (UGEAD)**, 2020, 416.

ilim yolculuğu sonucunda farklı isnâdlar bulunarak hadîslerin metinlerinin güvenilirliği kuvvetlendirilmiştir.¹⁰³

4.5. Sahâbe Hayatlarının Okunmasının İnsan Kazanmaya Etkisi

Günümüzde Sahâbe-i Kirâm'ın hayatlarının öğrenilip, öğretilmesi ve gelecek nesillere aktarılması tüm Müslümanların görevidir. Sahâbe-i Kirâm, İslâm'a insanları nasıl kazandırdı ise günümüzde de insanların hayatlarına sahâbînin örnek yaşantılarını aktararak İslâm'ın özünün kavranması sağlanmalıdır.

Sahâbenin ilim tahsilinde, savaş meydanlarında vb. birçok olayda yaşamış oldukları pek çok tecrübe vardır. Sahâbe-i Kirâm'ın pişmanlıkları bile sonradan gelenler için örnektir. İnsan, bir defa geldiği bu dünya hayatından Allah'ın rızasını kazanarak ayrılması için nasıl bir hayat sürmesi gerektiği arayışında devamlı olmalıdır.

Örneğin Hz. Ömer'in idâri görevlerde bulunurken insan kazanmasına dair uygulamalar mevcuttur. Hz. Ömer Müslüman askerleri yeni bölgelere yerleştirerek onların gayr-i müslimler ile yaşamasını sağlamıştır. Bu uygulama ile yeni merkezlerin İslâmlaşmasını sağlamıştır.¹⁰⁴ Böylece Hz. Ömer'in birçok insanı İslâm'a kazandırdığını, yaşamını ve uygulamalarını okuyarak öğrenmek mümkündür.

Sahâbe-i Kirâm'dan Abdullah b. Amr (ö. 65/684) hadis ilmine çok istekliliği ile bilinen bir sahâbîdir. Aile fertlerini ihmal edecek seviyede ibadet ettiği, daima oruç tutup namaz kıldığı, çok kısa sürede hatim yaptığı bilinmektedir. Hz. Peygamber, bu durumu azaltması için Abdullah b. Amr ile görüşür. Abdullah b. Amr, genç olduğunu ileri sürer. Yaşı ilerledikten sonra Hz. Peygamber'in ne demek istediğini anlar.¹⁰⁵ İslâm'da dengenin önemli olduğu burada Hz. Peygamber tarafından vurgulanmıştır.¹⁰⁶ Burada Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Abdullah b. Amr'a yaptığı uyarıdan Müslümanın ders alarak doğru yönü bulması, sahâbe yaşamlarının insan kazanmaya etkisini ortaya koymaktadır.

¹⁰³ Erdoğan Köycü, Hadîs Metinlerinin Tedvîn ve Tasnifinde Önemli Bir Yere Sahip Olan “er-Rihle fi Talebi'l-Hadîs”ın Rolü Üzerine Bir Değerlendirme, 418.

¹⁰⁴ Mustafa Fayda, “Ömer”, TDV İslâm Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul 2007, 34, 49.

¹⁰⁵ İmâm Nevevî, Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, 4, 111.

¹⁰⁶ Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından Sahâbe-i Kirâm'ın i'tidâlli olmaya davet edildiği hususları ele alan müstakil bir çalışma yapılmıştır. Erdoğan Köycü, Sahâbe-i Kirâmın Model Davranışlarının (İ'tidâl) Oluşumunda Hz. Peygamberin (s.a.s.) Rolü, Sempozyum Bildirileri Kitabı, Kahramanmaraş, 16 Ekim 2018, 1, 413-421.

Bu örnekten Hz. Peygamber'in sahâbenin iç dünyalarıyla ilgilendiği de anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in etrafında bulunan insanları bu şekilde yetiştirmesi ve yönlendirmesi sonucunda Sahâbe-i Kîrâm gibi bir nesil ortaya çıkmıştır. İslâm dininin bulunulan çağa sahîh, bâtil ve bid'atten arınmış bir şekilde gelmesi, sahâbenin İslâm dinini bizzat yaşayarak gelecek nesilleri eğitmesi, öğretmesi sayesinde¹⁰⁷.

4.6. Sahâbenin Cemaatle Namaza Verdiği Önemin İnsan Kazanmaya Etkisi

Cemaatle namazın insan kazanmaya etkisi, Müslümanları bir araya getirerek birlik ruhu oluşturmaktır. Bu birlik ruhu, Müslümanların aralarındaki sevgi ve saygı bağını kuvvetlendirmektedir. Müslümanlar birbirlerinden haberdar olmakta ve insanların sosyalleşmesini sağlamaktadır.

Namaz, insan hayatını düzene koyan bir ibadettir. Namaz ile insan her vakit tazelenir ve arınır.¹⁰⁸ Her an Allah'ın huzuruna çıkabileceği şuuru bulunan kimse için namazsız bir hayatın bereketi ve tadından söz edilemez.

Hz. Peygamber (s.a.s.), “Bizimle onlar arasındaki ayırıcı temel unsur namazdır. Namazı terk eden kimse küfre düşer”¹⁰⁹ buyurmuştur. Münâfık, namazı terk etmesiyle küfrünü açıkça ilan eder. Bir kimse Müslüman olduğu halde namazı terk ederse münâfık kişinin amelini işler. Bu durumlardan kaçınılması gerekmektedir.¹¹⁰

Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/652), Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hidâyet yollarını açıkladığını, bu hidâyet yollarından birinin cemaat ile namaz kılmak olduğunu ifade etmiştir. Bu fiil terkedilirse Hz. Peygamber'in sünnetinin terkedildiğini, sünnetin terkedilmesi durumunda yoldan çıkılacağını anlatır.¹¹¹

Abdullah b. Mes'ûd, cemaat ile namazın önemine değinmiştir. Cemaat ile namaz mü'minleri bir araya toplayan bir ibadettir. Birlik ve beraberliğin bir göstergesidir. Müslümanların cemaat ile namaz kılmakta yeterince özen göstermediği takdirde birlik

¹⁰⁷ İmâm Nevevî, Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, 1, 521.

¹⁰⁸ Müslim, “Tevbe” 2.

¹⁰⁹ Tirmizî, “İmân”, 9. Ayrıca bk. Nesâî, “Salât” 8; İbn Mâce, “İkâmet 77”.

¹¹⁰ İmâm Nevevî, Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, 5, 262.

¹¹¹ İbn Mâce, “Mesâcid”, 14; Ebû Dâvûd, “Salât”, 47; Nesâî, “İmâmât”, 50; Hadisin yorumuyla ilgili Bkz. İmâm Nevevî, Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, 5, 241.

olma rûhunu yitirebilecekleri düşünülmektedir. Ahlâklı, millî, manevî değerlere sahip çıkan fertler yetiştirmek için cemaat ile namaza özen göstermek şarttır. Sahâbe nesli, Hz. Peygamber’den öğrendiklerini gelecek nesillere aktararak sonraki kuşakların yetişmesinde büyük rol oynamıştır.

Cemaatle namaza devamlılık sağlanmasına katkıda bulunmak gerekmektedir. Bu katkılardan biri namaz kıldıran kimsenin, cemaate kolaylık sağlamasıdır. Hastalığı ve ihtiyaç sahibi olan cemaatin durumlarını düşünmesi gerekir.

Medineli Müslümanlar olan Ensâr, iki kabileden oluşmaktadır. Evs kabilesi bunlardan biridir. Amr b. Avf oğulları, Evs kabilesine mensuptur. Bunların kendi aralarında kavga öğrenen Hz. Peygamber, onların meselelerinin büyümesinden endişe duymuştur.¹¹² Bazı sahâbileri yanına alarak Amr b. Avf oğullarının yaşadığı yurda gitmiştir. Gitmeden önce öğle namazının henüz kılınmadığı için Bilâl-i Habeşî’ye ikindi vaktine kadar dönemez ise Hz. Ebû Bekir’in namazı kıldırmasını söylemesini istemiştir. Hz. Ebû Bekir’in yaşlıların, işi olanların beklememesi ve öğlen namazının ilk vaktinde kılarak sevap elde etmek için öğlen namazını kıldırmaya karar vermiştir. Burada Hz. Ebû Bekir halka namaz kıldırmayı Hz. Peygamber’i beklemenin faziletine tercih ederek cemaatin içinde yaşlı ve ihtiyaç sahibi kimseleri bekletmemesi insan kazanmaya örnektir.

Hz. Peygamber (s.a.s.), onlar namaza başladıktan sonra gelmiştir. Cemaat Hz. Peygamber’in geldiğini haber vermek amacı ile Hz. Ebû Bekir’e işaret etmiştir. Hz. Ebû Bekir Hz. Peygamber’i görmüştür. Arka safa geçmek isteyince Hz. Peygamber yerinde kalması için işaret etmiş fakat Hz. Ebû Bekir Allah’a hamd ederek geriye çekilmiş¹¹³, Hz. Peygamber’e gösterdiği saygıyla cemaatin gönlünü fethetmiştir.

4.7. Sahâbenin Hayatında İnsan Kazanmaya Dair Bazı Örnekler

Abdullah b. Amr b. Harâm (ö. 3/624) oğlu Câbir b. Abdullah’ı (ö. 78/697) yanına çağırmıştır. Olayın gerçekleşmesi Uhud Gazvesinden bir önceki gecedir. İlk şehit düşecek kişinin kendi olduğunu hissettiğini, Hz. Peygamber (s.a.s.), hariç dünyada ardında bırakacağı en kıymetli kişinin kendi olduğunu söyler. Vasiyet ettiği durumları aktarır.

¹¹² İmâm Nevevî, Riyâzü’s-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, 2, 254.

¹¹³ Buhârî, “Amel fi’s-Salât”, 5.

Abdullah, Uhud savaşında ilk şehit düşen kişi olmuştur.¹¹⁴ Abdullah b. Amr b. Harâm'ın şehit olacağını düşünerek böyle bir konuşma yapması dikkat çekmektedir. En kıymetli kimselerden söz ederken Hz. Peygamber'i (s.a.s.) ilk sıraya alması peygamber sevgisine ve bağlılığına vurgu yapmaktadır. Bu durum güzel bir örneklik teşkil etmekte ve İslâm'a peygamber sevgisine önem veren insanlar kazandırmaktadır.

Hz. Peygamber, Bilâl Habeşî'ye (ö. 20/641): “Cennette ayakkabılarının tıkırtısını duyduğunu” ifade etmiştir. Hz. Peygamber'in ibadetlerinin hangisinden en çok sevap beklediğini sorması üzerine, Bilâl Habeşî: “Abdest aldıktan sonra gücü yettiği kadar namaz kıldığını” ifade etmiştir.¹¹⁵ Hz. Peygamber'in birebir iletişimde olduğu insanlar, Müslümanlar için çok kıymetlidir. Bilâl Habeşî'nin abdest aldıktan sonra gücünün yettiği kadar namaz kılması örnek alınabilir. Bir Müslüman Hz. Bilâl'i örnek alarak içinden geldiği gibi ibadet ifa edebilir. Örnek teşkil eden fiiller de bir insan kazanmadır. İslâm'ın gayesine ve Sünnet'e aykırı olmayacak her iyi davranışın mükafatı vardır.¹¹⁶

Abdullah b. Mes'ûd, mü'min kimse ve günaha düşkün kimse arasındaki farkı bir hadîste şöyle ortaya koymaktadır: Mü'min kimse günahını zihninde büyütür. Dağın eteğinde otururken dağın kendisinin üzerine düşecekmiş gibi hisseder. Günahı sürekli işleyen kimse de günahlarını burnunun üzerine konan bir sinek gibi görür.¹¹⁷ Günahı sürekli işleyen kimsenin, günah işlerken hiçbir rahatsızlık duymadığı anlaşılmaktadır. Mü'min kimsenin ise günahından hissettiği huzursuzluk tarif edilmektedir. Mü'min kimsenin bu şekilde hissetmesi kalbinin kararmadığını ortaya koymaktadır. Bu şekilde günahlarından huzursuzluk içerisinde bulunan kimselere Abdullah b. Mes'ûd'un bu sözü hatırlatılmalıdır. Mü'min kimseleri bulunduğu manevî çıkmazlardan kurtarma, insan kazanmaya örnektir.

4.8. Sahâbenin İnsan Kazanmada Ayrım Yapmaması

İnsanlar arasında ayrım yapmak, insanları bulundukları makama ve mevkîye göre sınıflandırmak İslâm ahlakına uygun olmayan davranışlardır. Sahâbe bu konuda titiz davranarak insan kazanmada ayrım yapmamıştır.

¹¹⁴ İbn Mâce, “Cihâd”, 16; İmâm Nevevî, Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, 6, 419.

¹¹⁵ Buhârî, “Teheccüd”, 17.

¹¹⁶ İmâm Nevevî, Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, 5, 362.

¹¹⁷ Buhârî, “Daavât”, 4.

Abdullah b. Ömer, yolda karşılaştığı bedevî kimseye bindiği eşiği ve başındaki sarığı verir. Yanındaki kimseler bu verilenlerin kıymetli olduğunu düşünerek bedevîlere fazla olduğunu söylemek ister. Abdullah b. Ömer, baba dostunun yakınlarına iyilik yapmanın Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Sünneti olduğunu anlatır.¹¹⁸

H. Peygamber'in sahâbeye hangi yollardan insan kazanıldığını öğrettiği anlaşılmaktadır. Babasının dostunun ailesi ile karşılaşınca sünneti yerine getirerek örnek bir davranış sergiler. Bedevî olması göreceği davranışın ölçüsünü değiştirmemiştir. Bedevîye İslâm'da insanın sınıflandırmaya tâbi tutulmaksızın muamele gösterildiğini ortaya koymuştur.

4.9. Sahâbenin Îsâr ile İnsan Kazanması

Îsâr إيسار sözlükte bir kişiyi veya bir şeyi diğerine tercih etme ve üstün tutma manasındadır. Bu açıdan bir kimsenin ihtiyacı olduğu imkanları başka kimselerin ihtiyaçlarını kullanmak için tasarrufta bulunması, başkalarının fayda görmesi için fedakârlık yapmasıdır.¹¹⁹

Îsâr mal ile yapılabildiği gibi can ile de yapılabilir. Örneğin Ebû Talha başta olmak üzere sahâbenin Hz. Peygamber'i (s.a.s.) korumak adına kendini feda etmesi ve yara alması îsâr kavramını en iyi şekilde açıklayacak örneklerdendir.¹²⁰

Başkasını kendine tercih etmenin örnekleri sahâbe arasında görülmektedir. Bu durum, İslâm'ın insanlar arasındaki güçlü bağa ne derece önem verdiğinin göstergesidir. Mü'min kardeşinin ihtiyacını karşılamak onu kazanmaktır. Böylece Îsâr'ın insan kazanmayla olan ilgisi açık ve anlaşılırdır.

Müslümanlar, Mekke'den Medine'ye hicret ettiğinde Medine'deki bütün kuyuların suyu acı olması sebebiyle su sorunu yaşamaya başlamışlardır. Tatlı su sadece Rûme kuyusunda bulunmaktadır. Bu kuyu ise bir Yahûdîye aittir. Yahûdî, bu kuyudan su satarak geçimini sağlamaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.) bu kuyuyu kimin satın almak istediğini sormuştur. Fakat kuyuyu satın alan kişinin diğer Müslümanlar ile aynı haklara sahip olmasını istemektedir. Hz. Osman bu kuyuyu satın almak istemiş fakat Yahûdî kabul etmemiştir.

¹¹⁸ İmâm Nevevî, Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, 2, 498.

¹¹⁹ Dînî Terimler Sözlüğü, "Îsâr".

¹²⁰ Buhârî, "Cihâd", 80; "Menâkıbü'l-Ensâr", 18.

Daha sonra Hz. Osman, bu kuyunun önce yarısını sonra ise tamamını satın alarak Müslümanlara vakfetmiştir. Böylece Müslümanlar su sıkıntısından kurtulmuşlardır.¹²¹

Hz. Osman'ın bu davranışı sayesinde Medineli Müslümanlar rahat bir şekilde su ihtiyaçlarını karşılamışlardır. İnsan kazanma söz konusu olduğunda sahâbenin fedakârlık göstererek tüm gücünü ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. Yahûdînin kuyuyu satmak istememesi Hz. Osman'ı vazgeçirmemiştir. Kararlı duruşu ile neticede kuyuyu satın almıştır. Burada kararlılığın insan kazanmanın üzerindeki etkisi de görülmektedir.

Cömert olmanın en yüksek mertebesi îsârdır. Îsâr kavramına verilebilecek en güzel örnek Medineli sahâbîlerdir. Ensâr, Muhâcirlerin savaşlarda kazanılan ganimetlerden fazla almasına karşı çıkmamıştır. Ensâr, Muhâcirleri kendilerine tercih ederek evlerini onlara açmışlardır.¹²²

Bir kimse Hz. Peygamber'e (s.a.s.) gelerek aç olduğunu söyler. Hz. Peygamber hanımlarından evde yiyecek olmadığını öğrenir. Sahâbe-i Kirâm'a bu kimseyi misafir etmek isteyen olup olmadığını sorar. Aralarından biri misafir edebileceğini söyler, evine götürür. Hz. Peygamber'in misafirini ağırlayacağını söyler. Hanımına evde yiyecek olup olmadığını sorduğunda, sadece çocukların yiyeceği olduğunu öğrenir. Hanımına çocukları oyalamasını yemek isterlerse onları uyutmasını söyler. Hanımı misafir eve girince ışığı söndürür. Misafirle birlikte sofraya otururlar. Misafir, karnını doyurur. Kendileri misafirle yemek yemiş gibi yaparlar. O gece aç uyurlar.¹²³ Hz. Peygamber'in sahâbeye olan güveninin tam olduğu anlaşılmaktadır. Onların misafiri aç olarak göndermeyeceğinden emin olması sebebiyle Sahâbe-i Kirâm'a yönlendirmiştir. O ailenin sergilediği bu davranış ise îsârdır. Kendisini ve ailesini bile göz ardı ederek misafirin aç karnını doyurmuştur. Günümüzde artık insanın öncelikli olarak hatta yeri geldiğinde sadece kendi mutluluğunu düşünmesi gerektiği aşılانmaktadır. Bu durum "kişisel gelişim" adı altında yapılmaktadır. Asr-ı Saâdet'te bu şekilde elde edilen bir mutluluk olmadığı açıkça ortadadır.

Sahâbeden olan Hz. Abbâs, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) amcasıdır. Hz. Peygamber ile aralarında iki veya üç yaş olduğu bilinmektedir. Hz. Abbâs'ın maddî gücü yerindedir. Bu

¹²¹ Buhârî, Mûsâkât, 1; Tirmizî, Menâkıb, 57.

¹²² İmâm Nevevî, Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, 3, 399.

¹²³ Buhârî, "Menâkıbu'l-Ensâr", 10; Bkz. İmâm Nevevî, Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, 3, 401-402.

sebeple câhiliye devrinde sikâye ve rifâde görevini kendisi yerine getirmiştir. İlk Müslüman olanlardan olduğu veya Mekke Fethi'ne veya Bedir Gazvesi'ne kadar İslâm'a girmediği de söylenmektedir. Bahsi geçen vakitlere kadar Müslüman olmasa bile müşriklere karşı Hz. Peygamber'den (s.a.s.) desteğini hiçbir zaman esirgememiştir. Hz. Abbâs, geniş bir nüfûzu olan bir Müslümandır. Bu nüfûzu Müslümanlara sahip çıkmak için gizli tutmuştur. Medine'ye hicret edenlerden değildir. Medine'ye hicret etmemesinin sebebi, Mekkeli müşriklerin Müslümanlara nasıl davrandığını öğrenmeye çalışarak Hz. Peygamber'e haber vermektir.¹²⁴ Sahâbînin hicret etmemesinde bile kendinden önce mü'min kardeşlerini düşündüğü anlaşılmaktadır.

Hz. Abbâs'ın maddî ve manevî gücünü, Hz. Peygamber'in yanında olduğunu göstererek İslâm'a hizmet için kullandığı anlaşılmaktadır. Hz. Abbâs'ın o toplumda var olan söz geçirebilme gücünü de mü'minler için kullandığını saklaması, onların üzerindeki baskıyı bir nevi azaltmış, onları rahatlatmıştır. İnsanın yaşadığı yerde huzuru ve refâhı hedefleyen bir sahâbî görülmektedir. Hz. Abbâs'ın inşa eden ve yaraları saran bir sahâbî olduğuna dikkat çekmek gerekmektedir.

Hz. Peygamber'in onu sevdiği ve saydığı bilinmektedir. Hz. Peygamber, Hz. Abbâs'ı överken, Kureyş'in en cömerti ve akrabalık ilişkilerine en çok uyanı olduğunu söylemiş, onun kalbini kıran bir kişinin kendisini kırmış olacağını ifade etmiştir.¹²⁵ Hz. Peygamber, sahâbîlerine olan sevgisini zaman zaman farklı şekillerde dile getirmiştir.

Hz. Ömer'in, halîfelik yaptığı dönemde kıtlık zamanı yağmur duasına çıkıldığında rahmet niyaz ederken Hz. Peygamber'in (s.a.s.) amcası hürmetine diye dua ettiği, bu duada Hz. Abbâs'ı kastettiği bilinmektedir.¹²⁶ Hz. Peygamber'in sevgi ile karşılık verdiği sahâbîyi diğer sahâbînin de önemseydiği anlaşılmaktadır.

¹²⁴ İmâm Nevevî, Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, 6, 372.

¹²⁵ Muslim, "Zekât", 11; Tirmizî, "Menâkib", 29.

¹²⁶ İmâm Nevevî, Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, 6, 373.

4.10. Sahâbe Hayatı Üzerinden İnsan Kazanma Engellerini Değerlendirme

İnsan kazanmanın önünde birtakım engeller olduğu görülmektedir. Bu engeller, Sahâbe-i Kirâm'ın yaşadığı bazı olaylarda kendini göstermektedir. Bunlardan birkaçı örneklerle birlikte ele alınmıştır.

4.10.1. Önyargı

Önyargı insan ilişkilerinde yanlış anlamaya ve anlaşılmaya neden olan, iletişimi farklı yönlerle götüren bir yargıdır. Sahâbenin hayatlarında da önyargının olumsuz örneği bulunmaktadır.

“Rasûlullah'ın Sevgilisi” lakabı ile anılan Üsâme b. Zeyd (ö. 54/674), imanına zarar getirecek küfür ve şirk gibi günahlara hiç bulaşmamıştır. Yaşının küçük olması sebebiyle ilk savaflara katılamamıştır. Mekke'nin fethine ve sonra gerçekleşen savaflara katılmıştır. Katıldığı savafların birinde yakalanmasına yakın kelime-i tevhîd getiren birini öldürmüştür. Hz. Peygamber (s.a.s.), bu olayı hiç hoş karşılamamıştır. Üsâme b. Zeyd, Hz. Peygamber'e bir daha kelime-i tevhîd getiren birini öldürmeyeceğine söz vermiştir. Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle büyük fitne ortaya çıkmış fakat Üsâme b. Zeyd, tarafsız davranıp bütün olaylardan uzak kalmıştır. Bu davranışında Hz. Peygamber'e verdiği söz ve önceki yaşadığı pişmanlığın etkili olduğu söylenebilmektedir. Üsâme b. Zeyd'in burada doğrudan insan kazanması değil kaybetmesi söz konusudur. Bunun nedeni önyargıdır. Önyargı, insan kazanmanın önünde büyük bir engel teşkil etmektedir. Bu olaydan pişman olan Üsâme b. Zeyd bu durumu bir daha tekrarlamamıştır.

Üsâme b. Zeyd'in, pişmanlığı ve verdiği söze kalan ömründe istikrarlı bir şekilde uyması dikkat çekmektedir. Üsâme b. Zeyd'in hatasından dönerek örnek olması ve dolaylı olarak insan kazanması da söz konusudur.

Üsâme b. Zeyd, seçkin sahâbîlerin asker olarak bulunduğu orduya komutan olmuştur. Hz. Peygamber'in vefatı nedeniyle Üsâme ordusu Medine'den ayrılamamıştır. Hz. Ömer,

Üsâme b. Zeyd ile karşılaştığında “Selâm sana ey emîr! Rasûlullah vefat ettiğinde sen bizim emirimizdin!” demiştir.¹²⁷

Hz. Peygamber’in (s.a.s.), “Allah ve Rasûlünü seven, Üsâme’yi sevsin! övgüsüne mazhar olmuştur.”¹²⁸

4.10.2. Mükemmelliyetçilik

İnsan, mükemmel olmakla sorumlu değil, bildiği ve yapabildiği kadarıyla sorumludur. Bu nedenle insan kazanmanın önündeki engellerden biri mükemmel olmak ve mükemmel olmayı beklemektir. İnsan, bunu beklemeden bildiği kadarını aktarmalı, yapabildiğiyle örnek olmalıdır. Samimi olanın da bu olduğu, Abdullah b. Mes’ûd’un (ö. 32/ 652), bir kimsenin bildiği meselelerin dışında kalan bilmedikleri hakkında “Allah bilir!” demesini tavsiye etmesinden anlaşılmaktadır. Abdullah b. Mes’ûd, bu şekilde davranılmasının bir ilim olduğunu aktarmıştır.¹²⁹

Abdullah b. Mes’ûd, bir kimsenin bilmediği bir konuda uydurarak birtakım şeyler söylemesinin gösteriş olduğunu, gösterişin ise yasaklanmış bir davranış olduğunu bu sözleriyle vurgulamıştır.¹³⁰

Abdullah b. Mes’ûd, bilmemenin ayıp olmadığını ortaya koyar. Bilmemenin insana utanç verici bir durum olmadığını anlatır. Bilmediğini beyan etmenin de bir ilim olduğunu anlatan sahâbî, aslında ilmin bir farkındalık hâli olduğuna da dikkat çekmiştir.

Sahâbenin bir durum karşısında nasıl hareket edileceğini de açıklaması insanın dünyevî ve uhrevî hayatına büyük katkı sağlamaktadır. Onlar ahiret hayatının nasıl kazanılacağına en güzel örnekleridir.

¹²⁷ İmâm Nevevî, Riyâzü’s-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, 1, 218.

¹²⁸ İmâm Nevevî, Riyâzü’s-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, 1, 219.

¹²⁹ İmâm Nevevî, Riyâzü’s-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, 7, 141.

¹³⁰ İmâm Nevevî, Riyâzü’s-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, 7, 143.

4.10.3. İnsanın Öğretme Sorumluluğunu Dikkate Almaması

İnsanın öğretme sorumluluğunu dikkate almaması, bilerek ve isteyerek insan kaybetmektir. Öğrenmek, bir sorumluluk olduğu gibi öğretmek de bir sorumluluktur.

Müslüman, ilmi önce kendisi öğrenmekle daha sonra öğretmek ile sorumludur. Hz. Peygamber (s.a.s.) bu konumda bulunmayan kişinin dünyaya geliş hedefine ters düşerek sorumluluk altına girdiğini ifade eder. İnsanların iki kısma ayrıldığını, birincisi bilenler, ikincisi öğrenenler olduğunu, bunların dışında kalanlarda ise hayır olmadığına dikkat çekmiştir.¹³¹ Bir kimsenin hayatı boyunca eğitim öğretim alanında herhangi bir konumda veya her iki konumda da olması gerekmektedir. Hayatın anlam ve amacı öğrenme ve öğretme üzerine kurulduğunda anlaşılabilir.

Ebû Hureyre, Kur'ân-ı Kerîm'de bulunan iki âyetin¹³² onun hadîs rivâyetinde aktif olmasının sebebi olarak göstermiştir. Bu rivâyet, Sahâbe-i Kirâm'ın Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinden insanlara yararlı olan bilgilerin yayılması gerektiği ve ilmi saklamamayı hüküm olarak çıkardıklarını ifade etmektedir.¹³³ Sahâbenin eğitim öğretim de dahil olmak üzere yapmış oldukları faaliyetlerde dayandıkları kuvvetli bir inançları olduğunu görülmektedir. Öğretme sorumluluğunu sırtlarına yüklenerek gelecek ümmete fayda sağladıkları anlaşılmaktadır. Bunun bu şekilde sürebilmesi için bu bilinci ve sorumluluğu sırtına almış birçok insana ihtiyaç vardır.

4.10.4. İslâm Dünyası İçin Özgün ve Özgür Gündem Belirleyememe

İslâm dünyası için özgür ve özgün gündem belirlemekten maksat tebliğ ve tebyîn faaliyetlerini artırmak, Müslümanların var olan problemlerini gündemde tutarak çözüm aramak ve çaba göstermektir. Bu konuda faaliyet göstermemek de insan kazanmanın önündeki engellerden biridir. Müslümanlara düşen görevin çok önemli olduğunu anlamak gerekmektedir. Günümüz sorunlarına çözüm üretebilmek, her Müslümanın görevidir. Bu açıdan Müslüman lider ruhlu olmalıdır. Her görevde önder ve öncü olarak toplumu daima

¹³¹ Bkz. Kütüb-i Sitte, İbrahim Canan (Çev. İbrahim Canan), Akçağ Yayınları, Ankara 1988, 1, 429.

¹³² Kur'ân-ı Kerîm, Bakara Suresi, 2/174, 175.

¹³³ Canan, Kütüb-i Sitte, 1, 430.

ileri taşınmalıdır. Müslümanlar, kendi sorunlarını kendi aralarında çözmelidir. Bunu da Hz. Peygamber'in ü(s.a.s.) ve onun yetiştirdiği sahâbenin hayatlarına bakarak yapmalıdır.

Hz. Peygamber (s.a.s.), gündemi kendisi belirlemiştir. Başka kimselerin belirlediği gündeme göre hareket etmemiştir. Bu sebeple İslâm daima etkin ve hâkim konumda olmuştur. En büyük yararlarından bir tanesi de İslâm daima gündemde kalmıştır. İslâm'a karşı iyi veya kötü konuşmalar dinin araştırılıp öğrenilmesine sebep olmuştur. Birçok kimse bu vesileyle hakikati bulmuştur. Günümüzde gündem belirleyememe söz konusudur. Gündemsizliğin hâkim olduğu ideolojiler ise ön plana çıkamamaktadır. Müslümanlar emperyalizmin etkisinde kalarak onların ortaya koyduğu gündemlerin peşinden giderek zaman harcamaktadır...¹³⁴

4.10.5. İhsân Ahlâkının Kaybedilmesi

İnsan, yaşamın her alanında bulunmaktadır. İş, okul, aile gibi birçok alanda görev ve sorumlulukları vardır. Örneğin işte müdürken evde baba rolündedir. Müslüman bir kimse hangi konumda bulunuyorsa orada en iyi olmak zorundadır. Çünkü ihsan ahlâkının kaybedilmesi insan kazanmanın önünde engeldir. Görev ve sorumluluğunu yerine en iyi şekilde getirmeyen babanın ailede çocukla olan bağına kaybetmesi, psikolojik şiddet uygulayan patronun işçiyi kaybetmesi, okulda hakkıyla eğitim öğretim veremeyen öğretmenin öğrenciyi kaybetmesi bu duruma örnek olarak verilebilir.

Vahyin nuzûlünün ilk zamanlarında Cebrail'in (a.s.) Hz. Peygamber'e (s.a.s.) gelerek Sahâbe-i Kirâm'ın yanında onunla görüşmede bulunduğu bilinmektedir. Buradaki gaye İslâm'ı Müslümanların anlaması için temel yapı taşlarını teşkil eden üç kavramı öğretmektir. Bu üç kavram iman, İslâm, ihsândır.¹³⁵ İman, Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği zarûrât-ı diniyye olarak adlandırılan hükümleri, haber verdiği şeyleri şüphesiz kabul etmek ve sahîh olduğuna inanmak demektir.¹³⁶ İslâm'ın kelime manası ise Allah'a teslimiyet göstermek itaat etmek ve boyun eğmek manasındadır.¹³⁷ İhsân ise Müslüman bir kimsenin

¹³⁴ Mehmet Sürmeli, "Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Davetindeki Başarısının Nedenleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Siyer Araştırmaları Dergisi*, 2020, 120.

¹³⁵ Buhârî, "Tefsîr", 2, "İmân", 37; Muslim, "İman", 1; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 17; Tirmizî, "İman", 4; İbn Mâce, "Mukaddime", 9; Nesâî, "İman", 5; Ali Bardakoğlu, "Ahlâkın Fıkıh Kuralları Arasında Buharlaşması", *Eskiye Anadolı İlahiyat Akademisi Araştırma Dergisi*, 2017, 66.

¹³⁶ Dinî Kavramlar Sözlüğü, "İman".

¹³⁷ Dinî Kavramlar Sözlüğü, "İslâm".

kulluk vazifesini en iyi şekilde, önem göstererek, hakkını vererek layığı ile yapmasıdır.¹³⁸ İhsân kavramının tam anlaşılabilmesi ve dindarlığın sığlaşması, Allah'ın denetiminde ve gözetiminde, O'nun rahmeti, lütuf ve inayeti altında yaşamanın şuuru kaybetmekten kaynaklanmaktadır.¹³⁹

Son asırlarda insan maddî yönüyle öne plana çıkarılmakta, manevî özelliklerinden tecrîd edilmektedir.¹⁴⁰ Din ile hayatın arasındaki bağı kurabilmek için Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnet ile yaşam tarzı arasındaki ilişkinin güçlendirilmesi gerekmektedir.¹⁴¹

4.11. Sahâbenin Söz ve Davranış Uyumluluğunun İnsan Kazanmaya Etkisi

Bir kimse, söz ve davranışının uyumlu olması sonucunda, o davranışı örnek alarak hayatına geçirebilecektir. Bununla birlikte birçok insana da o davranışı kazandırabilecektir. Bu açıdan insan kazanmaya etkisi vardır. Söz ve davranışın uyumlu olmasının iyi davranışı yaygınlaştıracığı düşünülebilir. Çünkü insan duyduğundan çok gördüğünü yapmaya yatkın bir varlıktır.

Sözü ile davranışı birbiriyle uyumlu olmayanlar, Kur'ân-ı Kerîm'de eleştirilmiştir.¹⁴² Davranışın sözlü anlatımdan daha etkili olduğu söylenebilmektedir. Bu düşüncüyü destekleyen birçok örnek verilebilir.

Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) İslâm'ı yaşayan, özümseyen bir nesil yetiştirmesi, sonradan gelen ümmete Kur'ân-ı Kerîm ve sünnetten sonra çok büyük bir mirastır. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılması için Sünnet'e, Sünnet'in aktarılması ve anlaşılması için ise sahâbeye ihtiyaç vardır. Sahâbe-i Kirâm'ın imtihanları, İslâm ile nasıl müşerref oldukları, İslâm'dan önce olan hayatları, Kur'ân-ı Kerîm'i ve Hiz. Peygamber'i (s.a.s.) nasıl anladıkları, bu dini nasıl hayatlarına tatbik ettikleri gibi daha birçok mesele gelen nesiller için İslâm'ı anlama ve yorumlama kaynağıdır.

¹³⁸ Dinî Kavramlar Sözlüğü, "İhsân".

¹³⁹ Ali Bardakoğlu, Ahlakın Fıkıh Kuralları Arasında Buharlaşması, 66.

¹⁴⁰ Fatih Aydın, İdeal İnsan Kimdir? Farabî Merkezli Bir Okuma, 992.

¹⁴¹ Ali Bardakoğlu, "Dinî Bilgi ve Günümüzde İslâm", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırma Dergisi**, 2015, 106.

¹⁴² **Kur'ân-ı Kerîm**, Saffât Sûresi, 37/2-3; Saf Sûresi, 14/2-4.

Mu'te savaşında Allah Rasûlü'nün (s.a.s.) sancaktarları olan Zeyd b. Hârise ve Cafer b. Ebî Tâlib'ten sonra şehit olan Abdullah b. Revâhâ (ö. 8/629), bir gün baygınlık geçirir. Kız kardeşi bir taraftan bağırırken diğer taraftan onun meziyetlerinin anlatmıştır. Abdullah b. Revâhâ, kendine geldiğinde kız kardeşinin kendisi için saydığı meziyetler hakkında sorgulandığını söyler.¹⁴³

Abdullah b. Revâhâ'nın, bu şekilde övülmesi nefsini hoşnut etmemiştir. Aksine kız kardeşine bu yaptığı davranışı tekrar düşündürmüştür. Tehlike boyutunu kavramasına etki etmiştir. Sahâbenin burada gûnahtan kendisini uzak tuttuğu ve başkasının da uzak kalmasını sağladığı anlaşılmaktadır. Sahâbe, yaptığımız davranışların ahirete yansımalarının nasıl olduğunu fark ettirmiştir. Sahâbe, insan kazanma ile Allah'ın rızasını, Hz. Peygamber'in övgüsünü ve takdirini kazanmıştır. Sonra gelen nesillere düşen ise sahâbenin hayatlarına tutunarak Allah'ın rızasına ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hoşnutluğunu kazanabilmektir.

¹⁴³ Buhârî, "Meğazi", 44; İmâm Nevevî, Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, 7, 152.

5.İNSAN KAZANMADA SAHÂBENİN TOPLUMA MİRASI

Bu bölümde insan ve toplum için sahâbenin rolü ele alınmıştır. Hz. Peygamber (s.a.s.) hakkında birçok bilgiye Sahâbe-i Kirâm aracılığıyla ulaşabilmekteyiz. Sahâbe-i Kirâm'ın bıraktığı bu mirasın değeri, bütün insanlık için paha biçilmezdir.

5.1. Sahâbenin Hz. Peygamber'i (s.a.s.) Tanıması ve Tanıtması

Sahâbe, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ahlâkını olduğu gibi aktarmıştır. Mübarek yüz hatlarını, giyim tarzını en ayrıntısına kadar anlatmayı ihmal etmemişlerdir.¹⁴⁴ Sonradan gelen Müslümanların da Hz. Peygamber'i tanıması sağlanarak tüm insanlık kazanılmıştır.

Hz. Peygamber ile ilgili bir olaydan bahsederken olay yeri, nasıl meydana geldiği ve olayda kimlerin bulunduğu sahâbe tarafından açıklanmadan geçilmemiştir.¹⁴⁵ Her ne pahasına olursa olsun olaylara açıklık getirilmiş, doğru anlaşılması sağlanmıştır.

Hadîs külliyyâtındaki Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vasıflarının bulunduğu rivâyetler çok değerlidir. Hz. Peygamber'i rol model olacak kimselerin, Hz. Peygamber'in vasıflarını aynı yerde görmelerine ve kolay bir şekilde öğrenmelerine imkân sağlanmaktadır. Bu özellikler Sahâbe-i Kirâm tarafından çok detaylı bir şekilde tespit edilmiştir. Temiz bir toplum ortaya çıkarabilecek kimseler Hz. Peygamber'in vasıflarını sağlam bir şekilde öğrenip örnek alarak yaşayanlardır. Adâlet, dostluk ve kardeşliğin hâkim olması temiz toplumlardan meydana gelen bir dünyada mümkündür. Hz. Peygamber'in davranışları zaman fark etmeksizin örneklik teşkil etmesi sebebiyle ortak doğrular olarak belirlenmeli ve taviz verilmemelidir. Böylece Asr-ı Saâdetin örnekleri günümüzde de ortaya çıkabilecektir.¹⁴⁶ Böylece sahâbenin tüm Müslümanlara bıraktığı mirasın ne kadar değerli olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁴⁴ İmâm Nevevî, Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, 4, 283.

¹⁴⁵ İmâm Nevevî, Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, 4, 285.

¹⁴⁶ Köycü, Erdoğan, "Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Vasıfları", **Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi**, 2014, 116.

5.2. Kadın Sahâbîlerin İlme ve İlmin Yayılmasına Katkısı

Kadın sahâbîlerin de hadîslerin gelecek nesillere intikalinde çok emekleri olduğuna dikkat çekmek gerekmektedir. Bu konuda örnek verilebilecek birçok hanım sahâbiyye vardır. Başta muksirûn arasında yer alan Hz. Âişe Vâlidemiz (ö. 58/678) zikredilebilir. Hanım sahâbîyyelerin de insan yetiştirerek sonraki nesillere fayda sağladıkları bilinmektedir.

Amre bt. Abdirrahmân (ö. 106/724) bu konuda örnek verilebilir. O, Hz. Âişe'nin, yetiştirdiği kimsedir. Hz. Âişe'nin, İslâm'ın hizmetine kazandırdığı Amre bt. Abdirrahman, Hz. Âişe'nin rivâyetlerini en iyi bilenlerden biridir. Hz. Âişe'nin hadîsleri hakkında Amre bt. Abdirrahmân'dan sorulurdu. İlmi güven verdiği için Ömer b. Abdilazîz (ö. 101/720), Amre bt. Abdirrahmân'ın rivâyetlerinin yazılmasını talep etmiştir.¹⁴⁷

5.3. İdeal İnsan Toplumunun İnşasında Sahâbenin Katkısı

İdeal insan modelinin nasıl ortaya çıkabileceği, ideal insan hedefine ulaşmakta nelerin mevcut olması gerektiği gibi soruların sorulması mümkündür. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) üzerinde durduğu ideal insan, ahlâk sahibi insan olarak ortaya çıkmaktadır. İdeal insan modeli, bireyin davranışlarının iyileşmesinin yanında toplumun kendisini örnek alacak konumda bulunmasını sağlayacaktır.¹⁴⁸ Bu sebeple kurucu nesil olan sahâbenin hayatı, ideal insan oluşumunda yeri fark edilebilir düzeyde önemlidir.

Günümüzde bazı insanların farklı kişileri rol model aldığı görülmektedir. Dinî, manevî değerler arka plana atılarak dünyevî menfaatler ön plana çıkarılmaktadır. Tercihin dünya hayatından yana kullanılmasının sebepleri arasındadır.¹⁴⁹

Günümüzde var olan problemlere çözüm üretmek gerekmektedir. Sahâbe hayatlarına ilişkin daha çok uygulamalı çalışmalar planlanmalıdır. Bu açıdan Sahâbe-i Kirâm'ın hayatını okuyup anlayabilmek büyük bir önem arz etmektedir. Sahâbe-i Kirâm'ın yaşam tarzı, menâkıbı gözler önüne serilmelidir. Zira onlar ömürlerine birçok olay sığdırmıştır. Peygamberlerin ismet sıfatı sebebiyle günah işlemeleri söz konusu değildir. Fakat Sahâbe-i

¹⁴⁷ Canan, Kütüb-i Sitte, 1, 128.

¹⁴⁸ Erdoğan Köycü, "Âyet ve Hadîslerlere Göre Ahlâk Din İlişkisi", **Bülent Ecevit İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2017, 47.

¹⁴⁹ Köycü, Âyet ve Hadîslere Göre Ahlâk Din İlişkisi, 48.

Kirâm'ın hayatlarından günümüz insanının hayat tarzına ilişkin pek çok örnek çıkarılabilir. Bu açıdan Hz. Peygamberle (s.a.s.) olan iletişimleri hem dünyevî hem de uhrevî gayelere amaç edinmelidir.

Hz. Peygamber'in eğitiminden geçen sahâbeyi örnek alacak neslin, sahâbe misali Kur'ân'ı hıfzetmenin yanında manasını da idrâk etmesi ve hayatına geçirmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde örneklik teşkil eden bir toplumun ortaya çıkması gerçekleşebilecektir.¹⁵⁰

5.4. Güvenli Toplumun Oluşumunda Sahâbenin Rolü

Güvenli bir toplum için birtakım şartlar gereklidir. Müslüman bir kimse, imanın şartlarından biri olan ahirete imanın davranışına tesirini tespit etmek ile sorumludur. Bir Müslümanın inandığının ameline yansımaması güvenilir sıfatını almasına engeldir. Güven oluşturmak Müslüman bir kimsenin sorumluluğudur.¹⁵¹

Güvenilirlik, dinî ve ahlâkî bir sorumluluktur. Güven, insanlar arasında zamanla oluşan bir duygudur. Toplumun huzuru ve mutluluğunun temelini oluşturmaktadır. Her durumda olduğu gibi bunu da bilmek değil yaşamak önemlidir. Hz. Peygamber (s.a.s.) yaşantısında düşmanları tarafından bile güvenilir bilinmiş ve bunu zedeleyici bir fiilde bulunmamıştır. İnsanın en özel alanında bile güvende hissetmesi zorlamıştır.¹⁵² Bu nedenle toplum için güzel örneklerle ihtiyaç vardır. Bu örnek de Hz. Peygamber'in yetiştirdiği sahâbe neslidir.

5.5. Sahâbenin Diğer Nesillerden Farkı

Sahâbe-i Kirâm, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) Kur'ân-ı Kerîm'in indirildiği ortama şahitlik etmiştir. Özel bir muhatap kitlesi olmasının nedeni vahyin keyfiyeti ve mahiyeti açısından birtakım özelliklere sahiptir. Sahâbeden sonraki nesillerin, Hz. Peygamber'in öğretilerinden uzak olmalarını önemli bir eksiklik olarak mütalaa edebiliriz. Sahâbenin ayrıldığı nokta burasıdır. Sonraki nesiller, vahye bir anda muhatap olmuştur.¹⁵³

¹⁵⁰ Köycü, Âyet ve Hadîslere Göre Ahlâk Din İlişkisi, 52.

¹⁵¹ Ali Arslan, "Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Örneğinde "Güven ve Sadâkata Dayalı Toplumsal Ahlâk", **Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2017, 14.

¹⁵² Ali Arslan, "Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Örneğinde "Güven ve Sadakata Dayalı Toplumsal Ahlâk", 15.

¹⁵³ Yusuf Toptay, Abdussamet Varlı, "Bir Öğrenme Metodu Olarak Sahâbenin Kur'ân'ı İçselleştirmesi, **Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2022, 181.

Sahâbe-i Kirâm, âyetlerin nuzûlüne şahit konumundadır. Kur'ân-ı Kerîm ile ilgili birçok konuda kaynak sahâbedir. Bunlara sebab-i nuzûl bilgisi, âyetlerin Mekkî veya Medenî oluşları örnek verilebilir. Sahâbeden sonraki nesil bu bilgileri nakil ile elde edeceğinden ilk olacak olan kaynak sahâbedir. Kur'ân-ı Kerîm'in indiği hayat ortamının niteliklerinin bilgisi sahâbedir.¹⁵⁴

Sahâbenin, Kur'ân-ı Kerîm'i anlamada çok sorun yaşamadığı ve anlayıp hayatlarına tatbik etmekte gecikmedikleri bilinmektedir.¹⁵⁵ Sonradan gelen nesillerden ayrıcalığı olduğu açık ve anlaşılır bir husustur.

5.6. Sahâbe Davranışlarında Gaye

Vahyin nuzûlünün ilk zamanlarında Mekke'de İslâm'a giren Sahâbe-i Kirâm, müşrikler tarafından uğradıkları her çeşit eziyete sabır göstermiştir. Medine'ye hicret ederken dünyalık bir menfaat arzu etmemişlerdir. Allah'ın emirlerini huzurla uygulamak ve İslâm dinini üstün olduğunu anlatmak için hicret etmişlerdir. İslâm'ın ilk yıllarında Medine'de yaşayan mü'minlerin maddî durumu birbirine yakındır. Sonraki süreçte farklı sebeplerden dolayı birçok sahâbînin maddî durumu düzelir. Ancak dünyalık elde edemeden ahirete irtihâl eden sahâbîlere gıpta edilmiştir. İyi amellerin dünyada karşılığı verilmesinden tedirgin olunmuştur. Varlıkları Allah'ın rızası için harcanmış, verilen nimetlerin şükürü eda edilmiştir.¹⁵⁶

Sahâbe hayatını ele alan eserler, bu karakterlerinin oluşturdukları davranışı daima gözler önüne serer. Bundan ötürü İslâm âlimleri sahâbenin örnek hayatlarına değer atfetmiş ve okunup öğrenilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.¹⁵⁷

Nu'mân b. Beşîr, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) karnını doyurması için âdî hurma bile bulamadığını beyan etmektedir.¹⁵⁸ Hz. Peygamber'den sonra vefat eden sahâbîler dünya hayatındaki pek çok nimete ulaşmıştır.¹⁵⁹ Ancak nereden geldiklerini unutmamışlardır. Sahâbe-i Kirâm, Hz. Peygamber'in ve onların öncesinde ne durumda olduklarını

¹⁵⁴ Toptay, Varlı, "Bir Öğrenme Metodu Olarak Sahâbenin Kur'ân'ı İçselleştirmesi, 182.

¹⁵⁵ Toptay, Varlı, "Bir Öğrenme Metodu Olarak Sahâbenin Kur'ân'ı İçselleştirmesi, 183.

¹⁵⁶ İmâm Nevevî, Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, 3, 217.

¹⁵⁷ İmâm Nevevî, Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, 3, 217.

¹⁵⁸ Müslim, "Zühd" 34, 36. Ayrıca bk. Tirmizî, "Zühd", 39; İbn Mâce, "Zühd", 10.

¹⁵⁹ İmâm Nevevî, Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, 3, 252.

kendilerine daima hatırlatmış ve sonraki nesillere aktarmıştır. Sahâbenin ikaz ederken örnek aldığı kişinin Hz. Peygamber olduğu bilinmelidir. Onlar Allah'ın rızasına kavuşmanın Hz. Peygamber'in (s.a.s.) izini takip etmek ile olacağını idrak etmiş bir nesildir. Nu'mân b. Beşîr'in bu sözünün başında ilave olarak başka bir rivâyette "İstediğiniz kadar yiyecek ve içecek içerisinde değil misiniz?" ifadesi bulunmaktadır. Bu soru ifadesi bir dikkat çekmedir. Zenginlere uyarı niteliği taşımaktadır. Sahâbe-i Kirâm'ın hayatlarının bir aşamasında dilediklerine kavuştukları anlaşılmaktadır.¹⁶⁰

Sahâbe-i Kirâm'ın, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünnetine uyma hususunda çok azimli olduğu bilinmektedir. Ancak Ebû Hureyre'nin önlerinde kızartılmış koyun eti bulunan bir topluluğa rastladığında o topluluk kendisini davet ettiğinde fakat o, bu yemeği yemek istememesi câiz olmadığından değil Rasûlullah'ın (s.a.s.) arpa ekmeğine bile doymadan vefat ettiğini söyleyerek¹⁶¹ bu davranışı göstermiştir. Bu şekilde rivâyetlere bakarak, Hz. Peygamber'in hiç karnını doyurmadığı gibi bir görüşte karar kılmak doğru değildir. Nitekim zaman zaman Hz. Peygamber'in ve Sahâbe-i Kirâm'ın da karınları doyuncaya kadar yedikleri bilinmektedir. Fakat çoğunlukla az yemek, lüks ve israftan kaçınmak prensipleridir.¹⁶²

Enes b. Mâlik (ö. 93/711), Hz. Peygamber sofrada yemek yemediğini ve vefatına kadar has undan yapılmış ekme de yemediğini söylemiştir. el-Buhârî'nin rivâyetinde ise kızartılmış koyunu gözüyle bile görmediği geçmektedir.¹⁶³

Burada bahsedilen sofrâ kendini büyük görenlerin ve zorba kişilerin sofrasıdır. Bu kimseler kibrin, lüksün, israfın ve şımarıklığın temsilcileridir. Hz. Peygamber'in böyle bir sofrada yemek yemesi söz konusu değildir.¹⁶⁴

Yine Hz. Peygamber'in halis bir undan yapılmış ekmeği yememesi yasak olduğundan değildir. Hz. Peygamber'in tevazu içerisinde bir hayat benimsemesi, yoksul olan bir

¹⁶⁰ İmâm Nevevî, Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, 3, 253.

¹⁶¹ Buhârî, "Et'ime", 23.

¹⁶² İmâm Nevevî, Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, 3, 250.

¹⁶³ Buhârî, "Et'ime", 8, "Rikâk", 16. Ayrıca bk. Tirmizî, "Et'ime", 1, "Zühd" 38; İbn Mâce, Et'ime, 20.

¹⁶⁴ İmâm Nevevî, Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, 3, 251.

toplumun içerisinde onların durumlarına göre yaşama inancı ve bu inancına uygun olarak bir tavır takınmasından dolayıdır.¹⁶⁵

Hız. Peygamber ve sahâbeden önde gelen kimselerin yaşamları açlık ile tokluk arasındadır.¹⁶⁶ Toplumu maddî durumu iyi veya kötü olanlar oluşturur. Maddî gücü olanların cimri davranması, yoksulların ise sabırsız olması toplumun yapısını ve dengesini bozmaktadır. Birbirlerine yardım etmeleri gerekmektedir. Dayanışma olmadığı takdirde toplumda huzursuzluk başlamaktadır. Bu durum toplumun yok olmasına sebep olabilir. Zengin ile fakir birbirlerinden uzaklaştıkça zulüm yaygınlaşır. Bu nedenle cimrilik, zulme zemin hazırlamaktadır.¹⁶⁷

Anlatılan bu hadislerden de yola çıkılarak Hız. Peygamber ve sahâbenin söz ve davranışlarında işaret edilen manayı anlamak İslâm'ı doğru anlamak demektir.

¹⁶⁵ İmâm Nevevî, Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, 3, 252.

¹⁶⁶ İmâm Nevevî, Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, 3, 258.

¹⁶⁷ İmâm Nevevî, Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, 2, 134.

6. LİTERATÜR ÖZETİ

Bu tezi hazırlamada Hz. Peygamber (s.a.s.) ve sahâbe ile ilgili hususlarda Kütüb-i Sitte'den faydalanılmıştır. Sahîh olan kapsamlı bir literatürden faydalanılmaya çalışılmıştır. Konumuzla irtibatlı yüksek lisans ve doktora tezleri incelenmiştir. Sahâbenin daima Hz. Peygamber'in hayatında olması sebebiyle sahâbe ile ilgili pek çok kaynağa ulaşmak mümkündür. Önemli olan bu kaynaklardan, öğretmeni Hz. Peygamber olan sahâbenin hayatının merkezine sünneti nasıl aldığı, nasıl uyguladığı ve insanlığa nasıl kazandırdığını ortaya koymaktır. Hz. Peygamber'in terbiyesinde yetişen sahâbenin insan kazanma sanatı ve günümüzde hayatımıza nasıl yansıtılabileceği merak konusu olmaktadır. Tespit edildiği kadarıyla bu konu hakkında herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu sebeple sahâbenin insan kazanma sanatıyla ilgili detaylı bir araştırma yaptık.

7. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu araştırmada sahâbenin insan kazanma sanatı tespit edilirken belirli bir yöntem izlenmiştir. Bu yönetime göre hadîslerden hareketle sahâbenin davranışları tespit edilmeye çalışılmıştır. Sahâbenin hayatının önemli oluşu Hz. Peygamber (s.a.s.) ile bir hayat alanını paylaşmalarından dolayı, onların sosyal hayatta, eğitim alanında ve birçok durumda nasıl hareket ettikleri değerlendirilmeye lâyıktır. İnsan davranışlarından, insan psikolojisinden anlayan Hz. Peygamber ve Sahâbe-i Kirâm'ın arasında kurulan gönül bağı ve iletişimi okumak, incelemek ve tatbik etmek hedeflenmiştir. Hz. Peygamber'in ümmeti ile kurduğu gönül bağına, Sahâbe-i Kirâm'ın fedakârlıklar ile karşılık vermesi, dünyasından vazgeçmesi anlatılmaya gayret edilmiştir. Kur'ân'ın çizdiği profile uyan Hz. Peygamber, Sahâbe-i Kirâm'ı bilgi ve değer eğitime nasıl aldığı ve onlara öğrettiği bu davranışlara insanlığın nasıl tutunması gerektiği Kütüb-i Sitte bağlamında ele alınmıştır. Sahâbe-i Kirâm'ın, Hz. Peygamber'in uygulama, söz ve davranışlarını bizlere bildiren hadis metinleri Kütüb-i Sitte başta olmak üzere diğer hadis kaynaklarından da araştırmak amacımız dahilindedir.

Kütüb-i Sitte Bağlamında Sahâbe-i Kirâm'ın Kazanma Sanatı adlı tez konusunda kullanacağımız Kütüb-i Sitte (el-Buhârî'nin (ö. 256/870) el-Câmiu's-Sahîh'i, Müslim'in (ö. 261/874) el-Câmiu's-Sahîh'i, et-Tirmizî'nin (ö. 279/ 892) es-Sünen'i, Ebû Dâvûd'un (ö. 275/888) es-Sünen'i, en-Nesâî'nin (ö. 303/915) es-Sünen'i ve İbn Mâce'nin (ö. 273/886) es-Sünen'i kullandık.

8.SONUÇ VE ÖNERİLER

Hz. Muhammed (s.a.s.), son peygamberdir. Kendisine vahyedilen ayetleri tebliğ ve tebyîn etmiştir. Günümüze ise bu tebliğ ve tebyîn, Sahâbe-i Kirâm vasıtasıyla intikal etmiştir. Hz. Peygamber'in hadîslerini ilk ağızdan alabilmek için uzun yolculuklar yapmışlardır. Bu yolculuklara “Rihle” denilmiştir.

İnsan, bir peygamber gibi günahsız olamaz. Hz. Peygamber'e benzemekte tüm gayreti gösterir. Sahâbe, Hz. Peygamber'e bağlılığı ile ön plana çıkan bir nesildir. İslâm dini hakkında bilgilerin sahih bir şekilde aktarılması için bid'atlara karşı daima mücadele etmişlerdir. Onların da günah işleyen bir beşer olmaları sebebiyle hataları, günahları, pişmanlıkları veya Hz. Peygamber tarafından uyarılmış olumsuz davranışları olması onları bizden uzaklaştırmasının aksine yakınlaştırmalıdır.

Sahâbeye olan ihtiyaç Hz. Peygamber'e olan bağlılığın göstergesidir. Hz. Peygamber'e olan bağlılık ise İslâm dinini sahîh bir şekilde yaşamayı sağlayarak Allah'ın rızasına ulaştıracaktır.

En önemli hususlardan biri sahâbenin eğitimini Hz. Peygamber'in vermiş olmasıdır. Sahâbenin hayat tecrübeleri önemlidir. Sahâbenin hayatına bakarak Müslümanların nasıl birlik ve beraberliği hayatlarına yansıtacaklarından bahsetmek gerekmektedir. Bu hususlardan biri olan cemaat ile namaz ele alınmıştır.

İnsanın öğrenme ve öğretme sorumluluğu vardır. Bu sorumluluğu yüklenen sahâbe öğrendikleri her bilgi ile amel etmişlerdir. Söz ve davranış uyumluluğu sahâbeyi öne çıkaran bir başka husustur.

İyi bir topluluk, daima kendinden önce diğer bir ferdi düşünen bireylerden oluşmaktadır. Sahâbenin içine yerleşmiş “İsâr” kavramından burada söz edilebilir. İnsanın hep kendini düşünerek bir iyi hissetme hâli bulmak istemesi ilginçtir. İnsan çevresine iyilikte bulunduğu da bir gerçektir.

Sahâbe, Hz. Peygamber (s.a.s.) ile sonradan gelen Müslümanlar arasında bağlantı kuran bir nesildir. Hz. Peygamber'in daima yanında olmaları sebebiyle birçok duruma şahit olmuşlardır. Sahâbenin kendi kişisel hayatında, Hz. Peygamber'in yanında ve toplum içinde nasıl yer aldığı tespit edilmeye çalışılarak insanlığa faydası ortaya konulmaya gayret edilmiştir.

Toplum insanlardan oluşan bir yapıdır. Bu sebeple insan, insan fitratı, duygusu ve davranışları üzerinde de çalışılmış olup bu konular ile bağlantı kurulmuştur. İnsan kazanma sanatı adı altında sahâbenin hâlleri hadîsler ile desteklenmiştir.

Bu çalışmada günümüzde yaşanan ahlâkî, maddî ve manevî pek çok probleme çözüm önerisi olarak Hz. Peygamber'in yetiştirdiği sahâbe neslinin hayatını okumaya ve okunmasını sağlamaya teşvik edilmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.s.) bir beşerdir. Fakat bizler gibi bir beşer değildir. O, Allah'ın rasûlüdür. Bu çalışmanın sahâbenin hayatının sadece o döneme mahsus olmadığını, gelecek nesillere de ışık tuttuğunu, onların sahip olduğu duygu ve davranışların asıl maksatları çerçevesinde değerlendirerek günümüzde de hayatın ruhuna canlılık katacağını inanıyoruz.

Gün geçtikçe ahlâkî değerlerin kaybolmasını dert edinmek ve bununla ilgili yazılı, sözlü ve uygulamalı birçok çalışmanın yapılmasının gerekliliğini değerlendirmekteyiz. Anlatımların yalnızca akılda kaldığı, kalplere ve ruhlara işlemediği sürece zorluklar çekilecektir. Bu zorlukları aşarak iyiliğin önünü açıp kötülüğün önüne set çekmek ancak sağlam bir iman, Hz. Peygamber'e bağlılık ve bütün Müslümanların birliği ile kolaylaşacaktır.

KAYNAKLAR

- Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Akgül, Hüseyin, “Mus’ab b. Ümeyr”, TDV İslâm Ansiklopedisi, 31, TDV Yayınları, Ankara 2020.
- Arslan, Ali, “Hz. Peygamber’in (s.a.s) Örnekliğinde “Güven ve Sadâkât”a Dayalı Toplumsal Ahlâk”, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2017, 4,1-17.
- Arslan, İhsan, “Sahâbenin Olumsuz Davranışları Karşısında Hz. Peygamber’in Tavrı”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 2012, 12, 119-149.
- Aslan, Kılıç, “Hz. Peygamber’in Sahâbe’ye İnanç Esaslarını Öğretmede İzlediği Metod”, *Kader Kelam Araştırmaları Dergisi*. 2017, 15, 452-492.
- Aydın, Fatih, “İdeal İnsan Kimdir? Fârâbî Merkezli Bir Okuma”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2020, 20, 991-101.
- Baktır, Mustafa, “Suffe”, TDV İslâm Ansiklopedisi, 37, TDV Yayınları, İstanbul 2009.
- Bardakoğlu, Ali, “Ahlâkın Fıkıh Kuralları Arasında Buharlaşması”, *Eskiyei Anadolu İlahiyat Akademisi Araştırma Dergisi*. 2017, 35, 51-94.
- Bardakoğlu, Ali “Dinî Bilgi ve Günümüzde İslâm”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırma Dergisi*. 2015, 93-127.
- El-buhârî, Muhammed b. İsmâîl, el-Câmiu’s-Sahîh, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Canan, İbrahim, Kütüb-i Sitte, (Çev. İbrahim CANAN), Akçağ Yayınları, Ankara 1994.
- Cebeci, Suat, “Sahâbenin Din Eğitimi Uygulamalarının Karakteristik Özellikleri”, *İslam Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe III*, İstanbul 01/10/2017, 657-668.
- Cerrahoğlu, İsmail, “Abdullah b. Mes’ûd”, TDV İslâm Ansiklopedisi, 1, TDV Yayınları, İstanbul 1988.
- Ceylan, Adnan, “Etkili İletişim Geliştirmede Aktif Dinlemenin Önemi”, *Öneri Dergisi*. 1997, 2, 83-88.
- Cilacı, Osman, “Havâri”, TDV İslâm Ansiklopedisi, 16, TDV Yayınları, İstanbul 1997.
- Çağrı, Mustafa, “Da’vet”, TDV İslâm Ansiklopedisi, 9, TDV Yayınları İstanbul 1994.

- Çetin, Musa, “Hadisler Bağlamında Din-Fıtrat İlişkisi ve Sosyal Yansımaları”, *Genç Mütefekkirler Dergisi*. 2022, 3, 2, 562–589.
- Çeçen, A. Rezan, “Duygular İnsan Yaşamında Neden Vazgeçilmez ve Önemlidir?”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2002, 9, 9, 164-170.
- Ed-dârimî, Abdullah b. Abdîrrahmân, Sünen, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Dinî Kavramlar Sözlüğü, “Bid’at”, DİB Yayınları, Ankara 2017.
- Dinî Kavramlar Sözlüğü, “Fıtrat”, DİB Yayınları, Ankara 2017.
- Dinî Kavramlar Sözlüğü, “İhsan”, DİB Yayınları, Ankara 2017.
- Dinî Kavramlar Sözlüğü, “İman”, DİB Yayınları, Ankara 2017.
- Dinî Terimler Sözlüğü, “İsâr”, DİB Yayınları, Ankara 2017.
- Dinî Kavramlar Sözlüğü, “İslâm”, DİB Yayınları, Ankara 2017.
- Dinî Kavramlar Sözlüğü, “Sahâbe”, DİB Yayınları, Ankara 2017.
- Dinî Kavramlar Sözlüğü, “Tebliğ”, DİB Yayınları, Ankara 2017.
- Dönmez, İbrahim Kâfî, “Amel”, TDV İslâm Ansiklopedisi, 3, TDV Yayınları, İstanbul 1991.
- Ebû dâvûd Süleymân b. el-Eş’as, es-Sünen, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Efendioğlu, Mehmet, “Sa’d b. Muâz”, TDV İslâm Ansiklopedisi, 35, TDV Yayınları, İstanbul 2008.
- Efendioğlu, Mehmet, “Sahâbe”, TDV İslâm Ansiklopedisi, 35, TDV Yayınları, İstanbul 2008.
- Efendioğlu, Mehmet, “Zübeyr b. Avvam”, TDV İslâm Ansiklopedisi, 44, TDV Yayınları, İstanbul 2013.
- Esenyel, Melek Zeynep, “İnsanın İnsan Olmak Bakımından İşlevi Nedir? Aristotelesçi Bir Bakış?” *Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*. 2012, 18, 209-220.
- Fayda, Mustafa, “Ömer”, TDV İslâm Ansiklopedisi, 34, TDV Yayınları, İstanbul 2007.
- El-hâkim Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nîsâbü’rî, Ma’rifetu Ulûmi’l-Hadîs, Mektebetu’l-Mutenebbî, Kahire, ts.
- Hatipoğlu, İbrahim, “Rihle”, TDV İslâm Ansiklopedisi, 35, TDV Yayınları, İstanbul 2008.

- Hökelekli, Hayati, “Fıtrat”, TDV İslâm Ansiklopedisi, 16, DİB Yayınları, İstanbul 1996.
- İbn mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd, es-Sunen, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- İbn manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâluddîn Mukrim, Lisânu'l-Arab, Dâru Sâdır, Beyrut 1990.
- El-fîrûzâbâdî, Kâmûsu'l-Muhît, 2. Baskı, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1987.
- İmam nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî, *Riyâzü's Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, (Çev. Mehmet Yaşar Kandemir, İsmail Lütfi Çakan, Raşit Küçük, Erkam Yayınları, İstanbul 2024.
- Kandemir, Mehmet Yaşar, “Hâlid b. Saîd”, TDV İslâm Ansiklopedisi, 15, TDV Yayınları, İstanbul 1997.
- Kayadibi, Fahri, “, “İslâm Dininin Eğitim ve Öğretime Verdiği Önem”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2012, 33-44.
- Köycü, Erdoğan, “Hz. Muhammed'in (s.a.s) Vasıfları”, *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*. 2014, 1, 106-11.
- Köycü, Erdoğan, “Âyet ve Hadislere Göre Ahlâk Din İlişkisi”, *Bülent Ecevit İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2017, 4, 35-53.
- Köycü, Erdoğan, “Ahlâkî Sorunlara Hadislerden Bazı Çözüm Önerileri”, *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*. 2018, 109-127.
- Köycü, Erdoğan, Sahâbe-i Kirâmın Model Davranışlarının (İ'tidâl) Oluşumunda Hz. Peygamberin (s.a.s.) Rolü, Sempozyum Bildirileri Kitabı, Kahramanmaraş, 16 Ekim 2018, I, 413-421.
- Köycü, Erdoğan, “Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Eğitim Metotlarından Emsâl (Örnekler) ile Eğitim Metodu”, *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*. 2018, 15-36.
- Köycü, Erdoğan, “Hadîs Metinlerinin Tedvîn ve Tasnîfinde Önemli Bir Yere Sahip Olan “er-Rihle fî Talebi'l-Hadîs”in Rolü Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*. 2020, 6, 407-423.
- Kutluer, İlhan, TDV İslâm Ansiklopedisi, 22, TDV Yayınları, İstanbul 2000.
- Koçak kurt, Şeyda, “Duyguların Tarihsel Serüveni ve Tarihte Duygular”, *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 2021, 18, 40, 2821-2852.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli, DİB Yayınları: Ankara 2000.
- Mâlik b. Enes, Muvattâ', Çağrı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1992.

- Muslim b. el-Haccâc, el-Câmiu's-Sahîh, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- En-nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb, es-Sunen, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Okumuşlar, Muhiddin “Kur'an'da Tebliğ, Davet ve Emir-Nehiy Kavramlarının Eğitim Felsefesi Açısından Değerlendirilmesi”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*. 2007, 7, 93-104.
- Pehlivan ağırakça, Gülsüm, İslâm Ahlâkı, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2018.
- Sayan, Yunus Emre, “Muâz b. Cebel ve Eğitimciliği”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2021, 1120.
- Sürmeli, Mehmet, “Hz. Peygamber'in (s.a.s) Davetindeki Başarısının Nedenleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Siyer Araştırmaları Dergisi*. 2020, 113-128.
- Et-tirmizî, Muhammed b. İsâ, es-Sunen, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Toptay, Yusuf; VARLI, Abdussamet, “Bir Öğrenme Metodu Olarak Sahâbe'nin Kur'an'ı İçselleştirmesi”, *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2022, 175-199.
- Uludağ, Süleyman, “Amel”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 3, TDV Yayınları, İstanbul 1991.
- Ünsal, İsmail Hakkı, “Es'âd b. Zürâre”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 11, TDV Yayınları, İstanbul 1995.
- Yardım, Ali, “Abdullah b. Huzâfe”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1, TDV Yayınları, İstanbul 1988.
- Yıldız, Elif, İnsan Duygularına Yeni Bir Yaklaşım: Duygu Sosyolojisi, *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi*. 2007, 2, 235-253.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Fatma Zehra AKKABAK

Doğum Yeri ve Tarihi :

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

Yüksek Lisans Öğrenimi : Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Bildiği Yabancı Diller : Türkçe, Arapça

Bilimsel Faaliyet/Yayınlar : (Erdoğan KÖYCÜ ile ortak yayın),
Kötü Huyları İnsan Hayatına Etkisi ve Hadislerdeki
Yeri, 17. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal
Bilimler Kongresi Tam Metinleri, 06.11.2023, 1066-
1076.

Aldığı Ödüller : -

İş Deneyimi

Stajlar : -

Projeler ve Kurs Belgeleri : -

Çalıştığı Kurumlar : Bartın İl Müftülüğü Geçici Kuran Kursu Öğreticiliği
Gaziantep Nurdağı İlçe Müftülüğü Geçici Kuran

Kursu

Öğreticiliği

Gençlik ve Spor Bakanlığı Bartın Gençlik ve Spor İl
Müdürlüğü Eğitim Görevlisi.

İletişim

E-Posta Adresi :

Tarih :

